

Список Шиндлера (скорочено)

Томас Майкл Кініллі

Томас Кініллі

Список Шиндлера

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

У 1980 році автор цієї книжки познайомився з Леопольдом Пфедфербергом, який своїм життям зобов'язаний Шиндлеру.

Ця книжка про дивовижну історію Оскара Шиндлера передусім ґрунтується на розповідях п'ятдесятьох людей, яких він порятував і які нині живуть у семи різних країнах. Почуте було доповнено поїздками в Краків, в Плашув, де був розташований страшний табір Амона Гьота, в Аушвіц-Біркенау, звідки Оскар визволяв жінок. Розповідь також заснована й на документальній та іншій інформації, наданій нечисленними спільниками Оскара.

Автор намагався утримуватися від домислу, щоб не позбавити ваги реальні деталі оповіді. Більша частина оборудок, розмов та інших подій викладені за детальними спогадами Schindlerjuden ("євреїв Шиндлера"), самого Шиндлера та інших свідків Оскарового незаконного милосердя.

Пролог

Осінь 1943 року

Польща. Краків. Пізня осінь. Оскар Шиндлер у дорогому пальті поверх двобортного смокінга, у петлиці якого сяяла велика свастика, сів у свій величезний блискучий лімузин "адлер". Шиндлер не був чоловіком великих чеснот. У Кракові він винаймав квартиру зі своєю коханкою-німкенею Інґрід, одночасно підтримуючи тривалий роман зі своєю польською секретаркою Вікторією Кльоновською. Його дружина Емілія вважала за краще залишитися вдома, у Моравії, хоча вряди-годи приїжджала навідати чоловіка до Польщі. Шиндлер любив випити і мав рідкісну здатність лишатися притомним, не втрачати голову, навіть випивши чимало.

Машина Шиндлера проїхала попід темною брилою замку Вавель, звідки юрист Ганс Франк, фаворит Націонал-соціалістичної партії, керував окупованою Польщею. Потім машина завернула до річки. На мості, що вів до Подгужа через Віслу, вартіві уже знали цю машину і гера Шиндлера. Оскар часто їздив через цей кордон: зі своєї фабрики (де також мав квартиру) до міста або ж зі своєї квартири на Страшевського у старому Кракові на свій завод у передмісті Заблоче.

Цього разу Шиндлер їхав до табору примусової праці Плашув, що за десять кілометрів від міста, на дружню вечерю до гауптштурмфюрера СС (військово-поліційна

організація Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії)Амона Гьота. У таборі примусової праці Плашув мешкали 20 000 наляканих євреїв. Раніше на цій території був єврейський цвинтар, а тепер з надгробних плит за наказом Гьота була викладена дорога.

В'язень табору на ім'я Польдек Пфедферберґ також цього вечора йшов на віллу до коменданта. Його попросив Лісек, дев'ятнадцятирічний ординарець Гьота, бо не міг відмити ванну Амона і боявся, що комендант його поб'є. Польдек, який колись був вчителем Лісека, нині працював у табірному гаражі й мав доступ до розчинників. Тож вони удвох мали тихенько відчистити ванну. У Амона була молода служниця—єврейка Гелена Гірш, яку він часто бив. Ця дівчина також була ученицею Пфедферберґа.

Шиндлер завітав до Амона з подарунком — позолоченим портсигаром, придбаним на чорному ринку. Біля дверей до їдальні грали брати—євреї Роснери: Генрі на скрипці, Лео на акордеоні. Цілий день брати важко працювали, а тепер мусили грати. Амон міг вбити їх на місці, тож вони грали дуже старанно й плекали надію, що їхня музика не викличе в Амона раптового нападу гніву.

Цієї ночі за столом у Гьота зібралися семеро чоловіків. Крім Шиндлера і господаря серед гостей були Юліан Шернер — начальник Амона, очільник СС у краківському генерал-губернаторстві, шеф поліції, оберфюрер (полковник). Був також Рольф Чурда — голова краківського відділу СД, оберштурмбаннфюрер (підполковник). Сам Гьот був у званні гауптштурмфюрера, тобто капітана. Шернер і Чурда були найпочеснішими гостями, адже цей табір був їм підпорядкований. Вони були старшими за коменданта Гьота, якому не так давно минуло тридцять. Найстаршим у компанії був гер Франц Бош, ветеран Першої світової війни, начальник усіляких майстерень — законних і незаконних — у таборі Плашув. Він був "економічним радником" Юліана Шернера і мав у місті ділові інтереси. Оскар зневажав Боша й обох поліцаїв — і Шернера, і Чурду. Проте мав заручитися їхньою підтримкою заради того, щоб його особливий завод на Заблочі мав право на існування, — тож регулярно надсилав їм подарунки. Де в чому поділяли почуття Шиндлера лише двоє гостей — Юліус Мадріч, господар фабрики з пошиття уніформи у таборі Плашув, і управитель Мадріча Раймунд Тіч. Мадріч був чоловік підприємливий, але гуманний, і якщо він просив узаконити існування своєї прибуткової фабрики на території табору, то разом із тим вимагав, щоб майже чотири тисячі в'язнів, яких він найняв, у жодному разі не потрапили в машину смерті. Управитель Раймунд Тіч, віком трохи за сорок, таємно провозив у вантажівках харчі для своїх в'язнів-працівників.

З чоловіками були чотири жінки — висококласні повії з Кракова — польки й німкені. Коханки Гьота — німкені Майоли, не було: вона зазвичай залишалася на своїй квартирі в місті під час таких бенкетів. Оскар дещо співчував краківським трудівницям, знаючи, що пізніше на них чекає таке залицання, після якого лишатимуться синці й рубці. Але поки що гауптштурмфюрер Амон Гьот був іще не п'яним садистом, а зразковим віденським світським паном.

Оскар Шиндлер був судетським німцем, таким собі провінціалом. За деякими

ознаками він був не зовсім нормальний, зате платив добре, знав, де взяти дефіцитний товар, умів пити й мав неквапливе, грубувате почуття гумору. У жінок Оскар мав непристойний успіх.

Перед вечерею чоловіки балакали про війну. Шиндлер говорив про фабричні справи з Мадрічем і Тічем. Цих трьох підприємців поєднувала справжня дружба. Шиндлер знав, що щупленький Тіч постачає незаконну кількість хліба з чорного ринку в'язням, які працюють на швацькій фабриці Мадріча, і що більшу частину коштів на це дає сам Мадріч.

Відійшовши з Шиндлером набік, гер Бош сказав, що справи в Оскара йдуть добре, тому він може зробити шляхетний жест. Оскар зрозумів, що його хочуть використати. Бош попросив дати для своєї тітоньки в Бремені, яка потрапила під бомбардування, потрібний посуд з "Deutsche Emailwaren Fabrik". DEF (так називали фабрику німці), або "Емалія" (так називали поляки і німці) – була успішною справою Оскара. Бош просив по шість дюжин усього – супових мисок, тарілок, кухлів для кави, каструль. Шиндлер пообіцяв, що пришле посуд до Боша. Звичайно, ніякої тітки не було.

За столом Шиндлер помітив, що панночки уважно дивляться на служницю–єврейку Гелену, яку Амон називав Леною. Молода служниця мала синці на обличчі та шиї. Гер Шиндлер не бував у цьому домі вже пів року, але обізнані особи казали йому, що між Гьотом і цією дівчиною встановилися отакі збочені стосунки: у колі друзів він використовував її як тему для розмови. Амон говорив, що служницю звати Леною, вона живе тут п'ять місяців, добре готує й поводить. Коли Гьотові нагадували про національність Лени, він карав її додатково – чи то просто на очах у гостей, чи потім, коли друзі коменданта роз'їжджалися додому. Шернер, Гьотів начальник, міг би наказати тому припинити бити дівчину. Але це затьмарило б веселощі дружньої вечірки на віллі Амона. Шернер приходив сюди не як начальство, а як друг, товариш, гуляка, поціновувач жінок.

Далі точилися балачки про військові контракти. Полька запитала Шиндлера, чи він часом не солдат, бо йому б личила форма. Усі, навіть Мадріч, захихотіли, адже Шиндлер мав такий вплив, що служба у вермахті йому ніколи не загрожувала.

На той час Пфефферберг і ординарець Лісек були нагорі у ванній Гьота. Їм було чути музику Роснерів, вибухи сміху, голоси. Мадріч і Тіч швидко відкланялися, Шиндлер готувався зробити те саме. Гьот з однією з дівчат рушив до сходів. Оскар наздогнав коменданта і сказав, що вже йде. Коли Гьот і дівчина зникли, Шиндлер пішов углиб будинку.

Пфефферберг і Лісек не змогли уникнути коменданта. Коли Лісек, затинаячись, почав пояснювати, що ванна не відмивалася, то тут же був збитий з ніг потужним ударом. Потім Амон вдруге вдарив його і наказав їм з Пфеффербергом забиратися геть. Та через кілька днів Амон все одно застрелив Лісека: злочином ординарця було те, що він запряг коня в коляску для гера Боша, не спитавши дозволу коменданта.

Шиндлер зайшов на кухню до Гелени Гірш. Їй було лячно, що такому пану щось від неї потрібно. Хоча Амон любляв бити її, національність завжди рятувала від прямих

домагань. Але деякі німці не так перебирали расою, як Амон. Шиндлер лагідно обійняв Гелену, торкнувся її щоки губами, а потім сказав, що співчуває їй. Дівчина не стримала сліз і побачила, що в нього теж сльози на очах. Оскар дав їй велику цукерку, за яку можна було щось виміняти. Він говорив, що тут їй усе ж краще за Майданек чи Аушвіц. Шиндлер сказав, що Амон не вб'є її, бо вона занадто йому подобається, але він нікому не хоче показувати, що йому подобається єврейка. Чоловік пообіцяв, що спробує витігти її звідси на свою фабрику, а Гелена дала йому пачку грошей, окупаційних злотих, щоб він допоміг викупити її молодшу сестричку, яка працює у табірній кухні. Оскар пообіцяв зайнятися цим і взяв гроші.

Отак ризиковано й починається історія Оскара Шиндлера. Не будемо приписувати Шиндлеру віру й переконаність у перемозі настільки рано, тож ця історія й починається з простих, повсякденних добрих дій – поцілунку, лагідної розмови, шоколадки. Гелена Гірш уже не побачить своїх чотирьох тисяч. Але й до сьогодні вона не ображається на легковажне поводження Оскара з грошима.

Розділ 1

Німці узяли Краків 6 вересня 1939 року. І по їхніх свіжих слідах у це місто увійшов Оскар Шиндлер, який бачив, що Краків має стати жвавим містом за нового режиму.

Оскар народився 28 квітня 1908 року в Австрійській імперії, у місті Цвіттау. Ганс Шиндлер, батько Оскара, схвалював імперський порядок, з культурної точки зору вважав себе австрійцем, розмовляв німецькою. Коли замість імперії у 1918 тут уже була Чехословацька Республіка, це не особливо засмутило Шиндлерів. Цвіттау, рідний край Оскара, являв собою запорошене вугільним пилом містечко. У місті мешкала велика громада судетських німців, у ньому була німецька граматична школа, до якої ходив Оскар. Там він пройшов курс реальної гімназії, яка мала випускати інженерів – гірняків, механіків, цивільних, – тих, які добре вписувалися в промисловий пейзаж містечка. У самого гера Шиндлера був завод з виробництва сільськогосподарської техніки. Шиндлери були католицькою сім'єю. Оскарова мати Луїза була жінкою побожною. Ганс Шиндлер любив коньяк і сидіти в кав'ярнях. Його сім'я мешкала на сучасній віллі, оточеній садами, що відокремлювали місто від промислової частини. У сім'ї було двоє дітей – Оскар і його сестра Ельфріда. Оскар цікавився машинами, мотоциклами, товаришував з кількома єврейськими хлопцями середнього достатку, чії батьки відправили їх до німецької граматичної школи.

Раса, кров, земля мало важили для юного Оскара. Він був із тих хлопців, для яких найпривабливішою моделлю Всесвіту був мотоцикл. І його батько підтримував синове захоплення шаленими машинами. Навесні 1928 року, в останні місяці юності Оскара, перед тим літом, коли він закохається й вирішить одружитися, він їздив на "мото-гуччі", яких було лише чотири на всю Європу поза Італією, і то вони належали мотогонщикам міжнародного класу. Також Шиндлер брав участь у перегонах, а на автодромі Альтфатер хлопець мало не переміг чемпіонів Європи, та трапилася технічна заминка.

Того літа, після лише шістьох тижнів залицання, Оскар поспіхом побрався з

селянською дочкою, внаслідок чого втратив прихильність батька, в якого й працював. Дівчина, з якою він одружився, походила з ганацького села на схід від Цвіттау. Батько нареченої, вдівець, шляхетний фермер, також не схвалював шлюб. Гансові це не подобалося, бо він бачив, що Оскар один в один повторює його власний нещасливий шлюб.

Після весілля Оскар і Емілія оселилися на квартирі в Цвіттау. Оскар відслужив у чехословацькій армії, зрозумів, що терпіти не може військового життя – не через пацифізм, а через його незручність. Повернувшись до Цвіттау, він вечорами лишав Емілію саму, а натомість допізна засиджувався в кав'ярнях, спілкуючись із дівчатами. Родинна справа збанкрутувала у 1935 році, і того самого року батько пішов від Оскарової мами і став жити у власній квартирі. Оскар зненавидів його за це.

Через добрі ділові контакти, життєрадісність, хист до торгівлі і вміння пити Оскар отримав роботу навіть посеред Депресії, ставши відповідальним за продажі в "Моравській електротехніці". Головна контора цієї компанії розташовувалась у Брно, і Оскар часто їздив туди-сюди між Брно і Цвіттау. Коли померла мати, він стояв поряд зі своїми тітками, сестрою Ельфрідою, дружиною Емілією по один бік могили, а зрадник Ганс стояв сам.

На момент того похорону Оскар уже причепив на лацкан свастику – емблему Судетської німецької партії Конрада Генлайна. Хоч із яких причин Оскар пристав до Генлайна, але видається, що невдовзі по тому, як німецькі дивізії увійшли до Моравії, він розчарувався в націонал-соціалізмі – так само швидко й докорінно, як і у власному шлюбі після весілля.

Одного разу молодий гер Шиндлер завітав на вечірку до санаторію на пагорбах за Остравою, неподалік польського кордону. Там він познайомився з німцем на ім'я Ебергард Гебауер. Вони погомоніли про справи і про те, що далі робитимуть Франція, Британія і Росія. Коли вони були наодинці, Гебауер назвався офіцером розвідки – абверу адмірала Канаріса – і запропонував Оскару працювати на Іноземний відділ абверу. Оскар погодився.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 2

Наприкінці жовтня 1939 року двоє молодих німецьких сержантів увійшли до зали "Й. С. Бухгайстера і компанії" на Страдомській вулиці у Кракові і стали вимагати кілька рулонів дорогої тканини. Працівник-єврей із жовтою нашивкою-зіркою на грудях пояснив, що компанія Бухгайстера не продає тканину фізичним особам, а постачає її на фабрики й до роздрібних торговців. Солдати не згодилися. Коли дійшло до сплати, вони пустотливо виклали на касу баварську банкноту 1858 року і німецький окупаційний папірець 1914 року.

Пізніше того самого дня молодий головний бухгалтер – німець, офіційна особа, призначена установою, красиво названою "Східне агентство опіки", завітав до зали,

щоб перейняти керівництво єврейськими торговельними справами. То був один із двох німецьких посадовців, приписаний до Бухгайстера. Першим був Зепп Ауге.

Бухгалтер-єврей розповів про недійсні купюри від солдатів. Молодший доповів про це Зеппові Ауге і сказав, що слід зв'язатися з поліцією. Герр Ауге не хотів, щоб ув'язнили єврея, бо мав свій секрет: його бабуся була єврейкою. Ауге викликав справжнього головного бухгалтера компанії, польського єврея Іцхака Штерна, котрий саме лежав удома з грипом. Поки сюди йшов Штерн, з'явився Оскар Шиндлер і заявив, що в нього призначена зустріч. Ауге і Оскар бачилися на вечірці напередодні. Оскар був у товаристві судетської німкені на ім'я Інґрід, тройгендера, тобто відповідальної за діяльність єврейської компанії, яка займалася залізними виробами, – на тій самій посаді, що й Ауге в Бухгайстера. Інґрід і Оскар були щиро закохані.

Гер Шиндлер міркував про кар'єру в Кракові і питав поради в Аугера. Той запропонував текстиль, наприклад, Бухгайстера.

Нарешті прийшов Іцхак Штерн, єврей-бухгалтер, який працював на Бухгайстера. Ауге пішов розпитувати Штерна. Побачивши баварську купюру 1858 року і окупаційну 1914 року, Штерн сказав, що таке нині в Кракові часто трапляється. Єврей узяв гроші і кинув у грубку.

Після цієї розмови Штерна познайомили з Шиндлером. Першою думкою Іцхака Штерна була: з таким німцем не домовишся. Ауге відрекомендував їх одне одному, а Штерн повідомив, що він єврей. Шиндлера це не вразило: "Ну от, відказав гер Шиндлер, – а я німець. Отакі наші справи!" Тоді Штерн спитав: "То, може, ви б і указ скасували?" Адже Іцхак Штерн проходив уже не під одним указом, а під кількома. Він мусив не лише декларувати своє походження, а й носити особливу реєстраційну картку, позначену жовтою смугою. Його офіційна пайка як унтерменша (недолюдини) була майже вдвічі меншою, ніж пайка поляка за національність, який теж перебував у статусі унтерменша. Штерн не дуже оптимістично дивився вперед.

Коли Ауге вийшов, Шиндлер почав розпитувати єврея про місцеві ділові кола. Штерн був не найгіршим джерелом інформації; здається, в нього були друзі чи родичі на кожній фабриці в Кракові. Оскар запитав про компанію з виробництва емальованого посуду і дав Штерну розглянути їхній баланс. Єврей сказав, що це чудова справа, бо на війні завжди потрібне столове приладдя й посуд для польової кухні. Як було відомо Штернові, Інспекцію з озброєння очолював генерал-майор вермахту Юліус Шиндлер. Чи не родич він часом Оскарові Шиндлеру, поцікавився Штерн. Оскар сказав, що це не його родич, але таким тоном, у якому відчувалося прохання, щоб Штерн тримав цю неспорідненість у таємниці.

Штерн порадив Оскару орендувати фабрику з можливістю купівлі, бо це краще, ніж бути тройгендером, якого повністю контролює міністерство економіки. Штерн, притишивши голос, наважився сказати: "І згодом виявиться, що вас обмежуватимуть у тому, кого брати на роботу". Йшлося про євреїв, дешеву робочу силу.

Після цієї відвертої розмови між Шиндлером і Штерном зав'язалася міцна дружба.

Леопольд Пфефферберг був ротним у Війську Польському під час останньої трагічної кампанії. Разом із кількома іншими полоненими польськими офіцерами з Перемишля поранений Пфефферберг прямував до Німеччини. Коли його потяг зупинився у рідному Кракові, Леопольду вдалося втекти. Він порівняно зручно переховувався по квартирах друзів і був переконаний, що гестапо буде потрібно ще поводитися, шукаючи його, тож він оформив на себе продовольчу книжку. Леопольд зайнявся торгівлею ювелірними виробами. Торгівля йшла бадьоро і серед самих поляків, але здебільшого серед польських євреїв, які не могли прохарчуватися на купі талони.

Раніше Леопольд належав до національної збірної Польщі з лижного спорту. У нього навіть був елегантний пістолетик двадцять другого калібру – озброєння для можливої втечі або ж на випадок, якщо його у квартирі накриє гестапо. Із цієї напівзабавки Пфефферберг одного листопадового дня ледь не застрелив Оскара Шиндлера. А все було так. Шиндлер надумав зайти до пані Міни Пфефферберг, Польдекової матері, щоб запропонувати їй замовлення. Житлова комісія Райху надала йому гарну сучасну квартиру на вулиці Страшевського, і їй потрібно було облаштувати. Пані Пфефферберг і гадки не мала, що цей високий ошатний німець робить біля її дверей. Може, він прийшов спитати про її сина, котрий саме сидить на кухні? Може, він прийшов конфіскувати її квартиру?

Коли Шиндлер уперше прийшов до квартири Пфеффербергів, родина ще була зайнята буденною справою. Пані Пфефферберг і її син говорили про зразки, рулони тканини і шпалер, коли постукав гер Шиндлер. Леопольд не збентежився, бо у квартирі було два входи-виходи. Пфефферберг взяв пістолета і сховався за подвійними дверми їдальні.

Оскар зайшов у квартиру і порпосив пані Міну оформити його квартиру по-новому. Міна Пфефферберг тримала незваного гостя біля дверей. Вона говорила так незв'язно, що син пожалів її і сам з'явився у дверях із пістолетом за пазухою піджака. Шиндлер помітив, що Пфефферберг немовби захищав матір. Пані Пфефферберг потребувала доброго контракту – адже її чоловіка звільнили з роботи і він працював тепер за копійки в житловій конторі "Гемайнде", єврейського бюро побутових послуг. За дві хвилини чоловіки вже по-дружньому балакали. Не було сумніву, що пані Пфефферберг піде до квартири Шиндлера, що на ціну клієнт не зважатиме, і, коли про все було домовлено, Шиндлер зауважив, що Леопольдові Пфеффербергу, можливо, було б добре завітати до нього й обговорити ще одну справу.

За тиждень Пфефферберг приніс десяток шовкових сорочок до Шиндлерової квартири на Страшевського. Там йому зустрілася гарненька німкеня, яку Шиндлер йому відрекомендував як тройгендера краківської компанії з металевих виробів. Іншого вечора Пфефферберг побачив Оскара в товаристві білявої, з великими очима польської красуні. Якщо фрау Шиндлер десь і була, то вона не з'явилася навіть тоді, коли пані Пфефферберг оформила квартиру по-новому. А сам Пфефферберг тим часом став одним із постійних Шиндлерових постачальників на тому ринку предметів розкоші –

шовків, меблів, коштовностей, – який процвітав у краківському Старому місті.

Розділ 4

Наступного разу Іцхак Штерн зустрів Оскара Шиндлера ранком на початку грудня. Шиндлер навідав контору Бухгайстера і, поговоривши з Ауге, постояв коло столу Штерна в конторі та оголосив п'януватим голосом, що "завтра почнеться".

Мабуть, Шиндлер сподівався, як і краківські євреї, на те, що після шаленств на початку режим усталиться, заспокоїться і в людей буде можливість легше дихати. Може, здоровий глузд уже навесні переможе. Урешті-решт, усі – і Оскар, і євреї – казали собі, що німці – цивілізований народ. Операцію збиралися проводити частково як рейд по коштовності й хутра. Мало відбутися виселення пожильців з будинків і квартир на заможнішій межі Кракова й Казімежу.

Шість айнзацгруп прибули до Польщі з армією завойовників. Та айнзацгрупа, яку відрядили діяти на Казімежі того вечора, належала до еліти. Вони залишать дрібноті з краківського СС похмуру працю пошуку каблучок з діамантами і пальт, підбитих хутром. А самі візьмуться за краківські синагоги.

У кінці тієї вулиці, на якій мав квартиру Оскар, здіймалася потужна фортеця Вавельського замку, звідки керував Ганс Франк. Франк не мав прямої абсолютної влади над тими спецзагонами, які йшли на Казімеж. Поліцаї Генріха Гіммлера, хоч би де працювали, завжди були самі собі законом. Франку славне місто Краків видавалося нестерпним через численних євреїв, але він не вірив, що айнзацгрупи чи зондеркоманди теперішніми методами можуть дійсно суттєво вплинути на цю проблему. Франк був переконаний, що повинен бути єдиний концентраційний табір для євреїв, яким мало б стати в крайньому разі місто Люблін і його околиці, а краще – острів Мадагаскар.

СС пішло економічною війною від дверей до дверей на вулицях Якуба, Юзефа й Ізака, де жили євреї. Вони вламувалися до квартир, витягали речі з шаф, ламали замки письмових столів і комодів. Вони зривали цінні речі з пальців, ший, витягали з кишень. Дівчаті, яке не віддавало шубку, зламали руку; хлопчика з вулиці Темної, який не хотів розлучатися з лижами, застрелили. Поки СС працювало по багатоквартирних будинках, айнзацгрупа рушила до Старої Божниці, синагоги XIV століття. Як і очікувалося, там було виявлено за молитвою групу юдеїв. Також із сусідніх будинків зігнали євреїв менш ортодоксальних: німцям було цікаво побачити, як одні реагують на других. Сержант відкрив Ковчег і витяг пергаментний сувій Тори. Строкатий натовп у синагозі погналі повз сувій – і наказали кожному плюнути на нього. Удавати було не можна: слину було видно на письменах. Потім усіх євреїв застрелили.

Розділ 5

Вікторія Кльоновська, польська секретарка, була окрасою адміністрації Оскара, і він одразу ж розпочав із нею роман. Інґрід, його німецька коханка, напевне, про це знала, так само, як і Емілія. Оскар ніколи не був потайним коханцем.

З високою білявою зачіскою над милим, трохи лисячим, яскраво нафарбованим личком, Вікторія Кльоновська була схожа на таку собі легковажну панночку.

Кльоновська була практичною, раціональною і винахідливою. Була вона й націоналісткою, на грубуватий польський кшталт.

Вона знайшла чудовий джазовий підвальчик на одній із вузеньких вуличок коло Ринку, куди не ходило всіляке начальство, тож там можна було спокійно посидіти. Близько Різдва у 1939 році Оскар зібрав у тому клубі гурт своїх друзів. Ці гості йому якраз подобалися. Більшість із них були свого роду подвійними засланцями – вони не тільки опинилися далеко від домівок, а й чи в себе, чи за кордоном на різні лади незатишно почувалися за того режиму. Серед друзів був, наприклад, молодий німецький інспектор відділу внутрішніх справ генерал-губернаторства. Він позначив межі Оскарової емалевої фабрики на Заблочі. Поліцейський Герман Тоффель теж був тут, і Реедер з СС, і ще один молодий офіцер – теж з інспекторів, на прізвище Штайнгаузер, з Інспекції з озброєння. Оскар познайомився й потоваришував із цими людьми, коли добував дозволи, потрібні для того, щоб запустити фабрику. Він уже багато випив з ними. Він завжди вважав, що найкращим шляхом розв'язання гордієвого вузла бюрократичних питань, крім хабара, є випивка. І, нарешті, було двоє з абверу. Перший – Ебергард Гебауер, лейтенант, який завербував Оскара до абверу за рік до того. Другий – лейтенант Мартін Плате зі штаб-квартири Канаріса у Бреслау. Саме завдяки тому, що його завербував його приятель Гебауер, Оскар Шиндлер побачив, наскільки Краків є містом можливостей.

На вечірці зайшла мова про євреїв. Тоффель з Реедером провели цілий день на станції Могильська, керуючи вивантаженням поляків і євреїв із поїздів, що йшли на схід. Перевезення населення у вагонах для худоби було новиною для всіх, і ті вагони ще не були немилосердно переповненими. Для СС внутрішнім ворогом, може, були і євреї, але для Канаріса внутрішнім ворогом було СС. Тоффель говорив, що для нього концентрація – чортова манія. Гебауер повів мову про юденрати – єврейські ради, влаштовані в кожному окрузі губернатором Франком. У таких містах, як Варшава і Краків, юденрат мав двадцятьох чотирьох обраних членів, які несли особисту відповідальність за дотримання режиму. Юденрат у Кракові з'явився менш ніж за місяць до того; його президентом обрали Марека Біберштейна, шанованого представника міської влади. Але, зауважив Гебауер, він чув, що до Вавельського замку вже дійшов план реєстру єврейської праці. Юденрат видаватиме наряди на риття траншей, чищення нужників і прибирання снігу. Також кожен єврей у генерал-губернаторстві буде носити зірку.

Гебауер сказав, що у євреїв немає жодної організації, щоб себе рятувати. У них є тільки організації, щоб пересидіти бурю. Але тепер буде не так. Цією бурею займатиметься СС! Гебауер знов-таки, немовби хоч і стримано, показував свій захват професійною старанністю СС. Плате вважав, що найгірше, що може статися з євреями, – це їх вишлють на Мадагаскар, де погода краща, ніж у Кракові. Гебауер так не вважав. Оскар наполог на тому, щоб змінити тему розмови. Шиндлер був переконаний, що, попри гру перед Тоффелем, Гебауер не був антисемітом. Та й жоден із них не був. На Різдво 1939 року ці люди були для Оскара віддушиною серед помпезної офіційної

лінії партії. Згодом ці люди стануть йому ще в більшій пригоді.

Розділ 6

Штерн чинитиме на Оскара духовний вплив, тоді як подружить його з капіталом Авраам Банкер, адміністратор "Рекорда", якого Оскар здобув разом із фабрикою. Оці двоє – великий, чуттєвий Оскар і низенький, мініатюрний Банкер – пішли навідувати ймовірних інвесторів. За наказом від двадцять третього листопада банківські й сейфові депозити євреїв утримувалися німецькою владою як фіксований траст, і господарю не дозволялося мати доступ до своїх грошей чи відсотків з них. Дехто із заможніших ділових євреїв, які дещо знали на історії, тримали таємні запаси у твердій валюті, але розуміли, що за кілька років під губернатором Гансом Франком під ризиком буде й валюта; бажано буде перевести її в рухомі цінності: діаманти, золото, товари.

Для краківських євреїв, поки Ганс Франк сидів на Вавелі, посуд видавався більш безпечним і зручним, ніж злоті. Сторони цих контрактів – Оскар, інвестор і Банкер як посередник – не складали щодо цього жодного документа, навіть меморандуму. Повномасштабні контракти в той час не годились, і в кожному разі їх не можна було б офіційно засвідчити.

Емілія Шиндлер приїхала до Кракова в гості до чоловіка уперше вже в новому році. Їй дуже сподобалася нова чоловіча квартира. Вона роззиралася серед настінних прикрас і диванних покривал, дібраних пані Пфефферберг. У своїх переривчастих стосунках із Оскаром Емілія, здається, поводитися як жінка, котра знає, що її чоловік невірний і вірним ніколи не буде, але все ж не бажає, щоб ознаки його невірності тицали їй в обличчя.

Одного разу Польдек Пфефферберг підійшов до дверей їхньої квартири зі згорнутим килимом на плечі. То був килим із чорного ринку для Інґрід, яка переїхала на час візиту Емілії. Польдек спитав, чи фрау Шиндлер вдома. Він завжди називав Інґрід "фрау Шиндлер", бо вважав, що так чемніше. Емілія відповіла, що вона і є фрау Шиндлер, розуміючи, що означало те запитання. Пфефферберг доволі розумно викрутився.

Фабрика, яку винайняв Оскар, була за річкою на Заблочі – № 4 по Липовій вулиці. Оскар вважав, що можливо і зручно тимчасово переїхати туди, винайняти квартиру на третьому поверсі, хоча навколо були промислові квартали, не настільки блискучі, як вулиця Страшевського. Коли Оскар узяв на себе керівництво роботою "Рекорду", перейменувавши його на "Deutsche Emailwaren Fabrik", там працювало 45 людей. На початку нового року він отримав перші контракти від армії. Згодом усям стало відомо, що генерал Шиндлер знає і дуже цінує свого однофамільця, що займається емальованим посудом. Спираючись на силу вигідних контрактів Інспекції з озброєння, Оскар отримав дозвіл розширювати завод і закупив нове обладнання,

У середині літа 1940 року в нього працювало вже 250 поляків і перед ним поставало питання про введення нічної зміни. Час від часу протягом року Іцхак Штерн просив Шиндлера влаштувати на роботу того чи того молодого єврея. За кілька місяців в Оскара працювало вже 150 працівників-євреїв і в його фабрики з'явилася негучна

репутація місця, де можна знайти прихисток.

У квітні генерал-губернатор Франк оголосив евакуацію євреїв зі своєї столиці Кракова. То було цікаве рішення, бо влада Райху і далі переселяла євреїв і поляків до його генерал-губернаторства майже по десять тисяч людей на день. Але умови в Кракові, заявив Франк, були кричущими. Протягом шести місяців він обіцяв зробити Краків юденфрай (вільним від євреїв). Дозволено буде залишитися тільки п'ятнадцятьом тисячам кваліфікованих робітників. Усіх решту слід переселити до Варшави, Радома, Любліна або Ченстохови. Євреї можуть емігрувати добровільно в те місто, в яке хочуть, до п'ятнадцятого серпня. Ті, хто залишиться в Кракові до того часу, будуть вивезені з мінімальним багажем туди, куди вирішить адміністрація.

Коли плани було оголошено, почалася метушня серед краківських євреїв, особливо серед молоді: усі хотіли отримати кваліфікацію. Такі люди, як Іцхак Штерн, уже склали список співчутливих осіб, німців, до яких можна звертатися. Шиндлер був у цьому списку, так само як і Юліус Мадріч, фабрика якого шила військову форму.

До першого листопада 1940 року Франк зумів виселити двадцять три тисячі євреїв-добровольців з Кракова. Дехто з них переїхав до нових гетто у Варшаві й Лодзі.

Мабуть, цей рік був найбільш повним роботи в житті Оскара – він розбудовував фабрику від збанкрутілого виробництва до компанії, яку урядові агенції могли сприймати серйозно.

Коли випав перший сніг, Шиндлер роздратовано помітив, що кожного дня шістдесят чи більше його єврейських працівників відсутні. Їх затримували загони СС дорогою на роботу і примушували розчищати сніг. Гер Шиндлер навідав свого друга Тоффеля в штаб-квартирі СС на Поморській і поскаржився йому. Той сказав, що доведеться змиритися. Та Шиндлер хотів, щоб ніхто не затримував і не попихав його євреями, коли вони йдуть на роботу і з роботи.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 7

Деякі євреї подалися на село, щоб загубитися серед селян. Брати Роснери, краківські музиканти, які згодом стануть добрими знайомцями Оскара, оселилися в старому селі Тинець. Брати, фактично, приїхали з Варшави, де вони до того весело працювали у "Василіску". Вони виїхали рівно за день до того, як німці закрили варшавське гетто, – Генрі, Леопольд, Мансі, дружина Генрі, та їхній п'ятирічний син Олек. Думка про південне польське село на зразок Тинця неподалік їхнього рідного Кракова братам подобалась. У такому разі в них з'являлася можливість, якщо умови покращаться, поїхати автобусом до Кракова і знайти там роботу.

Роснери почали невеличку кравецьку справу в Тинці. Вечорами вони грали в шинках і стали місцевою сенсацією. Одного вечора фольксдойчер (німецькомовний поляк) проїздом із Познані почув гру братів Роснерів біля заїзду. Той фольксдойчер був муніципальним чиновником із Кракова, один з тих польських німців, іменем яких

Гітлер передусім і захопив Польщу. Цей чоловік розповів Генрі, що мер Кракова оберштурмбанфюрер Пафлю і його заступник, колись відомий лижник Зепп Рьоре, навідають це село в пору обжинків, і висловив бажання організувати для високих гостей концерт. Під час виступу публіка полюбила братів, тож вони вважали, що їм немає чого боятися. Та після концерту слова одного есесівця натякнули їм на погрозу.

Емілія повернулася додому восени, і, коли Штерн наступного разу пришов до квартири Шиндлера, каву йому піднесла вже Інґрід.

Того вечора Іцхак Штерн приніс новини про тюремний вирок Марекові Біберштейну. Йому присудили два роки у в'язниці на вулиці Монтелюпі — тому самому Марекові Біберштейну, який був головою юденрату, чи пак був ним до арешту.

Той перший склад юденрату становив двадцять чотири члени, здебільшого з середовища інтелектуалів. Щодня дорогою на Заблочє Оскар проїжджав повз їхню контору на розі на Подгужі, всередині якої скупчилося кілька секретаріатів. Кожен член ради, як відділ, відповідав за певний аспект управління. Були секретаріати, відповідальні за харчування, цвинтарі, проїзні документи, економічні справи, адміністративні служби, культуру.

Розділ 8

Різдво того року видалося не таким уже й поганим. Але ніхто вже не вірив, що все закінчиться швидко, — ні солдати, ні поляки, ні євреї по обидва боки річки. Своїй секретарці-польці Кльоновській Шиндлер подарував на Різдво пуделя, якого йому дістав Пфедферберг. Інґрід він придбав коштовні прикраси і щось таке надіслав Емілії до Цвіттау.

Наступного року друзі з Інспекції з озброєння почали говорити з Оскаром про можливість відкрити зброярський відділ, щоб виробляти протитанкові міни. Оскара міни не так цікавили, як каструлі та сковорідки, бо виробництво зброї потребує якнайбільшої точності. Вироблені міни не можна було б продавати з-під прилавка, а Оскарові подобалася така торгівля. Але оскільки політично це був непоганий крок, він започаткував зброярський підрозділ. Великі "Hilo" дали заводові Шиндлера захист перед лицем непевного майбутнього, надаючи йому вигляду закладу, де виробляють щось необхідне.

Оскар почав отримувати від знайомих із Поморської інформацію, що планується влаштувати нове гетто для євреїв. Він поділився цією чуткою зі Штерном, не бажаючи зчиняти тривогу.

В указі "Gen. Gub. 44/91", виданому третього березня, йшлося про влаштовування закритого єврейського кварталу. Переселення до гетто буде обов'язковим для всіх євреїв, але ті, хто має відповідну трудову картку, зможуть ходити з гетто на роботу, а ввечері повертатися. Гетто влаштують у передмісті Подгужє за річкою. Тим, хто прийде, квартири надасть юденрат. До указу додавалася мапа гетто, мало бути тісно. Але була надія, що утиски все ж матимуть конкретну форму і в людей буде можливість бодай якось планувати своє обмежене майбутнє.

Гетто означало скупченість, тісноту в помешканнях, спільні санвузли, суперечки

через місце для сушіння білизни. А проте ця ситуація своєрідним чином освячувала винятковість єврейського народу – можна було разом співати, вести зрозумілі вузькому колу вчені розмови та сіоністські балачки. Також в указі була заспокійлива фраза, в якій обіцялося захищати євреїв від їхніх польських співвітчизників. У березні 1941 року обіцянка захищати мешканців гетто від польської національної сваволі цілком викликала довіру.

Гетто внесе невеликі незручності в життя Оскара Шиндлера. Для нього було звичайною річчю вийти зі своєї розкішної квартири на Страшевського, проминути вапнякову брилу Вавеля, і так проїхати через Казімеж, мостом Костюшка, а тоді ліворуч на свою фабрику на Заблочє. Тепер цей маршрут перегороджували мури гетто. В такій ситуації Оскар вирішив тримати квартиру в конторських приміщеннях на Липовій.

Тепер Оскар мав платити зарплату не євреям, а робити внески краківській штаб-квартирі СС. Євреї мали виживати лише зі своїх продовольчих карток.

Іцхак Штерн, так само як Роман Гінтер, ділок і представник Бюро з матеріальної допомоги юденрату, зверталися до Шиндлера і Мадріча, просячи взяти на роботу ще євреїв, скільки тільки можна. Оскар і Мадріч погоджувалися.

Отже, два тижні євреї перебиралися в гетто. На дні їхніх візків ховалися останні брошки, хутрянні шубки. За мостом вигадлива дерев'яна брама вітала нових громадян гетто. 20 березня переселення завершилось. Усі, хто не потрапив до гетто, були в небезпеці, без прав і під загрозою. А всередині його поки що можна було жити.

Розділ 9

Тієї весни Шиндлер залишив краківську фабрику і рушив своїм BMW на захід, через кордон і посвіжілими весняними гаями до Цвіттау. Він мав побачити Емілію, тіток і сестру. Вони всі об'єдналися проти його батька, всі плекали вогонь материного мучеництва.

Молодша сестра Оскара вийшла заміж за службовця-залізничника і жила в симпатичній квартирі, наданій залізницею. Саме Оскарова сестриця доглядала Емілію, коли та нещодавно хворіла, і вона ж потайки ходила розмовляти з батьком.

Потім Оскар обідав удома з Емілією. Вона дуже втішилася, що чоловік приїхав на свято. Постало питання, чи переїде Емілія до нього в Краків. Життя з ним у чужій країні було б стерпним, лише коли б він був обережним, стриманим і беріг її почуття. А з Оскаром біда була в тому, що він не міг тримати свої гріхи при собі.

Коли Оскар пішов до однієї з кав'ярень Цвіттау, то зустрів там своїх однокласників. Вони жартували і згадували минуле. Потім хтось сказав Оскару, що тут сидить і вечеряє його батько. Оскар не хотів підходити до батька. Та чоловіки пішли по Ганса і привели його до сина. Оскар остовпів. Хоч як він сердився на свого батька, він завжди уявляв собі, що коли вже треба буде залагоджувати стосунки, то саме він, Оскар, муситиме це робити. Старий такий гордий. А тут він дає себе просто-таки тягти до сина. Коли батька і сина підштовхнули одне до одного, старий, немовби перепрошуючи, злегка всміхнувся і щось ніби знизав бровами. Цей вираз обличчя своєю рідністю

захопив Оскара зненацька. Того вечора батько і син помирилися.

Розділ 10

Коли всі освітні заклади для євреїв, навіть організовані юденратом, заборонили в грудні 1940 року, Польдекові Пфеффербергу запропонували організацію черг і ведення книги ділових зустрічей в житловій конторі юденрату. То була робота на неповний день, зате вона створювала Леопольдові прикриття, щоб більш-менш вільно пересуватися Краковом. Також він став поліцейським ОД. Носячи свій поліцейський кашкет, Пфефферберг нелегально торгував шкіряними виробами, коштовностями, хутрами, валютою – і в гетто, і за його мурами.

Вийшовши з гетто, Пфефферберг знімав з рукава пов'язку з єврейською символікою, а тоді вирушав у справах на Казімеж чи до центру. Пфефферберг зі своєю арійською зовнішністю спокійно ходив з валізою, повною одягу, коштовностей чи валюти. Наймасштабніша операція була в Пфефферберга минулого року, коли губернатор Франк вилучав з обігу банкноти в сто і п'ятсот злотих і вимагав, щоб їх здавали на збереження до Кредитного фонду Райху. Оскільки євреєві дозволялося обмінювати лише дві тисячі злотих, то це означало, що всі такі гроші, які доти десь таємно зберігалися (понад дві тисячі і проти правил) більше не матимуть жодної цінності. Єдиним виходом було знайти якусь людину арійської зовнішності без пов'язки на рукаві, яка за тебе стане в довгу чергу поляків до Кредитного банку Райху. Пфефферберг і його молодий товариш-сіоніст зібрали в мешканців гетто кілька сотень тисяч злотих банкнотами відповідної вартості, пішли з повною валізою купюр і повернулися з чинними окупаційними грошми. Отаким поліцаєм був Пфефферберг.

Оскар побував у гетто в квітні. Він побачив там таку тисняву, якої навіть собі не уявляв, – по дві сім'ї на кімнату, якщо нема знайомств у юденраті. Пахло несправною каналізацією, але жінки чинили профілактику тифу, щосили прибираючи і виварюючи одяг надворі. ОД уже застосовувало кийки.

Коли краківське гетто, як і всі подібні в Польщі, перейшло з підпорядкування генерал-губернатору Франку, керувати єврейськими справами у місті став оберфюрер Юліан Шернер, веселий добродій років сорока п'яти – п'ятдесяти. Цього чоловіка цікавила випивка, жінки й конфісковані товари. Оскар помічав, що Шернер більше любить працювати з євреями, ніж убивати їх,

Оскар, просто проїжджаючи повз гетто, зник до нової фігури — колишнього скляра на ім'я Симхе Спіра, свіжої крові ОД, якому доручили створити політичний відділ ОД і керувати ним. Спіра взяв туди своїх друзів-приятелів. Вони розпочали свою кар'єру, яка полягала у вимаганні грошей і складанні списків неблагонадійних і підозрілих мешканців гетто.

Польдек не хотів поділяти справу з отим Спірою чи складачами чорних списків Шпіцом і Целлінгером. Він притворювся хворим і був звільнений з ОД через хворобу, яка могла перешкоджати його здатності контролювати натовп.

Німеччина вторглася до Росії. Оскар відчував, що ця подія змінила сутність планів СС, бо тепер усюди почали цілеспрямовано творити расово чисту імперію.

Розділ 11

У провулку біля Липової тилом до емалевої фабрики Шиндлера стояла німецька фабрика ящиків. Директором був Ернст Кунпашт, а колишнім господарем і неофіційним начальником – Шимон Єрет. Фабрика ящиків Єрета стала німецькою фабрикою ящиків два роки тому за типовою схемою – ніяких компенсацій, ніяких документів за підписом господаря. Та Єрета це вже не хвилювало, він переймався через гетто. Сварки на кухнях, безжальна відкритість життя всім сусідам, сморід тіла, воші, які стрибають на костюм із непраного піджака якого-небудь брудного чоловіка, що з ним розминешся на сходах. Пані Єрет, признався він Оскарові, дуже засмучена... Саме у Єрета Оскар добув дощок для будівництва бараків для євреїв, які працювали на фабриці.

Німецька армія здобувала в Росії перемогу за перемогою. Замовлення від Інспекції з озброєння раз у раз з'являлися на столі Оскара. Батько писав йому, що Гітлер не здатний затриматись у країні надовго, Америка врешті-решт його вкоськає. Оскар надсилав Гансові щомісяця чек на тисячу райхсмарок. То був дуже швидкий, а проте майже безпроблемний рік. Найдовші затримки на роботі, вечірки в "Кракові", пиятики в джаз-клубі, візити до квартири незрівнянної Кльоновської.

Розділ 12

Дівчинку привели до Дреснерів, які мешкали у східній частині гетто, надвечір. Дитину привезло до Кракова польське подружжя, в якого вона жила на селі. Тримати єврейську дитину на селі було небезпечно. Їм вдалося вмовити польську "Синю поліцію", щоб їх пропустили до гетто буцімто у справах, а дитина пройшла з ними як їхня рідна.

Дівчинка любила червоний колір і мала червону шапочку, червону кофточку і маленькі червоні черевички. Мама дівчинки була двоюрідною сестрою пані Дреснер. Невдовзі Данка, дочка пані Дреснер, яка мала чотирнадцять років, але була висока на зріст, тож мала Kennkarte (картку праці), заходила коло дівчинки. Ввечері прийшов Ідек Шиндель, молодий лікар зі шпиталю гетто, дядечко дівчинки Гені. А тоді повернувся пан Юда Дреснер, голова відділу закупівель на заводі Боша, – і нарешті все товариство зібралося.

28 квітня був день народження Шиндлера, і в 1942 році він гуляв його бучно і галасливо. На DEF було справжнє свято. Пан директор добув, незважаючи на ціну, дефіцитного білого хліба й видав усім робітникам до супу в обід. Цей 34-ий його день народження почався на "Емалії" рано. Шиндлер сповістив про нього, йдучи через контору з трьома пляшками коньяку під пахвою, – і наливав інженерам, бухгалтерам, креслярам. Працівникам бухгалтерії та кадрового відділу він надавав цигарок, і до середини ранку його щедрі дарунки поширилися аж до фабричних цехів.

Штерн якимсь дивом примудрився проскочити з заводу "Прогрес", де він тоді працював, щоб офіційно потиснути Оскарові руку.

Під час привітань Шиндлер поцілував дівчину-єврейку, і того дня надвечір хтось доніс про расово неприпустиму поведінку Оскара. Зранку двоє гестапівців приїхали по

Шиндлера і звинуватили в порушенні приписів Акту про раси й переселення. Торік Шиндлера теж арештовували, та загрози тодіне було ніякою. А цього разу загрозовість зміцніла і сконцентрувалася. Минулого разу мова на Поморській ішла про економічні питання і про те, чи є порушення. Цього разу йшлося про гротескний закон.

Цього разу його привезли не на Поморську, а на Монтелюпі. Оскар мав надійну інформацію від одного з товаришів по пляшці, що Ягеллонський інститут анатомії отримує трупи з цієї в'язниці.

В Оскара вилучили готівку і посадили в камеру, де був ще один чоловік – солдат у шинелі. Сусід виявився штандартенфюрером Ваффен-СС (аналог звання полковника). Він був на кілька років старший за Оскара. Міг виявитися підсадною качкою, але було дивно, чого він тоді у формі й при такому високому званні.

Урешті-решт вони почали розмову. Штандартенфюрер Філіп розбалакався. Оскар зрозумів, що цей чоловік – не підставна особа, що з ним стався якийсь зрив – може, військовий невроз. Коли він дізнався, що Оскара заарештували за поцілунок з єврейкою, то розреготався. Весь вечір штандартенфюрер Філіп лаяв СС на всі заставки.

Шиндлер підкупив вартового, попросивши принести випивки і подзвонити його секретарці. Сержант приніс, крім двох пляшок, іще й передачу, яку зібрала Інґрід удома на Страшевського. Філіп з Оскаром славно посиділи того вечора.

Уранці Філіпа вивели, а тоді він повернувся по свої речі. Він мав по обіді постати перед трибуналом, але його вже переводять до виправної колонії у Штуттґофі, тож він певен, що його не розстріляють за дезертирство.

Залишившись на самоті, Оскар цілий день читав книжку, передану Інґрід, а надвечір поговорив з адвокатом. Оскара бесіда заспокоїла. Причина арешту справді була саме така: його міжрасова ніжність стала приводом для затримання й перевірки його справ. На п'ятий ранок по Шиндлера прийшов сержант і двоє вартових. Його провели нагору в один із кабінетів. Там він побачив знайомого йому з вечірок оберштурмбанфюрера Рольфа Чурду, голову краківського СД. Чурда говорив: "Ми тобі даємо тих єврейських дівчат за п'ять марок на день. Ти нас маєш цілувати, а не їх". Оскар пояснив, що то був його день народження. Пригода сталася від повноти почуттів. Він був напідпитку.

Оскар відчув, що Чурда бажає якоїсь подяки за його звільнення. Чурда почав про стару тітку, якій розбомбили квартиру... Знову стара тітонька. Шиндлер сказав, що Чурда може будь-коли прислати свого представника на Липову.

Чурда організував Оскару лімузин, який мав відвезти його додому, а на прощання Чурда попередив, щоб Оскар не волочився за якоюсь єврейською спідницею, бо у євреїв немає майбутнього.

Розділ 13

Навіть цього літа люди за мурами чіплялися за думку, що гетто – хоч і мала, але постійна їхня територія. У це було доволі легко повірити у 1941 році. У гетто була пошта, газета. На Львівській було дозволено відкрити ресторан, то був ресторан

Фьорстера, де брати Роснери, повернувшись від небезпек сільського життя, грали на скрипці й акордеоні. Та якось унтерштурмфюрер Брандт викликав голову юденрату Артура Розенцвейга на Поморську і побив його руків'ям стека. А до 1942 року у гетто було вже все заборонено: і пошту, і газету, і все інше.

Генрі Роснер пішов працювати в їдальню на повітряну базу Люфтваффе. Там він зустрів молодого шеф-кухаря на ім'я Ріхард. Вони з Генрі Роснером так подружили, що Ріхард посилав скрипаля через усе місто по платню для працівників кухні. Якось Ріхард зі своєю дівчиною навіть прийшли у гетто. Генрі дуже здивувався гостям: він попрощався з Ріхардом на кухні лише кілька годин тому, а тут він ще й із подружкою, обоє причепурились, як на офіційний візит. Генрі ще сильніше відчув, яка дивна стоїть пора. Ріхард сказав, що малому Олеку Роснеру варто пожити вдома в його подружки. Дівчина Ріхарда була в широкому одязі, під яким міг сховатися Олек, який не мав Blauschein. Олека вдалося вивести з гетто. Якби хтось із поліції зазирнув під накидку, і Ріхарда, і дівчину розстріляли б за цю дружню послугу.

Польдеку Пфеффербергу раніше того року Симхе Спіра, високопосадовий скляр і голова ОД, доручив навчання своїх дітей. У цьому дорученні читалася зневага, немовби Спіра йому казав: "Так, ми знаємо, що для чоловічої справи ти не годишся, але принаймні можеш передати моїм дітям те, що є корисного у твоїй освіті". Пфефферберг розважав Шиндлера розповідями про вчителювання в домі Спіри. Діти були слухняні, але не надто здібні. Навчаючи дітей Спіри, Пфефферберг надіявся, що йому дадуть Blauschein. Та чиновники відмовлялися ставити йому наліпку. Польдек гадав, чи не звернутися йому до Оскара. Оскар уже цілий рік кликав його на "Емалію", але Пфефферберг завжди гадав, що праця на повний робочий день завадить його нелегальним заробіткам.

Того дня німецька загальна поліція, польська "Синя поліція" та політичний відділ ОД перевіряли в усіх посвідчення й заарештовували тих, хто не мав наліпки. Пфефферберга зловили. Міла, його ніжна красива дружина, працювала в Мадріча і вже мала Blauschein. Зловлених людей погнали у двір колишньої кондитерської фабрики. Серед цих людей були професіонали: наприклад, банкіри Гольцери, фармацевти, зубні лікарі. Медсестри з лікарні гетто ходили серед затриманих з відрами води – це мало допомогти проти стресу й дезорієнтованості. Старі, вбогі містечкові родини пили воду в напруженій тиші. Увесь день поліція трьох видів заходила у двір зі списками і формувалися шеренги людей, яких есесівці зустрічали біля брами й вели на станцію Пфефферберг крутився коло брами, шукаючи яку-небудь офіційну особу, до якої можна звернутися. Може, там буде Спіра і випустить його. Біля будки охорони стояв сумний хлопчина в головному уборі ОД. Пфефферберг не лише служив із ним в ОД якийсь час, а й учив його сестру, коли працював у середній школі. За допомогою цього хлопця Польдек і врятувався. Він відразу помчав до бюро праці і таки добився в кабінет Сепеші. Гер Сепеші, котрий також мав репутацію гуманної людини, хоч і служив тій жахливій машині, швидко глянув на посвідчення Пфефферберга й пробурмотів, що їм не потрібні вчителі фізкультури. Польдек сказав, що він полірувальник металу (він

трохи працював зі своїм дядьком з Подгужа, який керував маленьким металевим заводиком на Ренкавці). Так Пфедферберг отримав наліпку. Не мине й року, як бідолашного Сепеші відправлять до Аушвіцу за таку зговірливість.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 14

До Оскара Шиндлера доходили чутки, що "процедури в гетто", що б це не означало, мали посилитися. Тоффель порадив Оскару поставити розкладачки для нічної зміни після першої суботи червня, якщо він не хоче, щоб виробництво зупинилося. Тож Оскар організував гуртожиток у кабінетах і нагорі у зброярському відділі. Декому з нічних робітників було в радість спати там. Інших удома чекали жінки, діти, батьки. До того ж у їхніх посвідченнях стояла священна синя наліпка.

З червня Авраам Банкер, управитель Оскара, не прийшов на Липову. Шиндлеру сповістили, що Банкера виводили з гетто. Разом з ним повели й ще декого з "Емалії", з десяток людей. Оскар відразу поїхав на станцію. Тамуже стояли цілі ешелони вагонів для худоби. Необов'язкові мешканці гетто стояли рівними шеренгами, усе ще переконані у важливості пасивної дисципліни. Тут Оскар уперше співвідніс вагони для худоби з людьми, яких туди заганяли, – побачити це було страшніше, ніж просто почути: він так і застиг на краю платформи. У знайомого ювеліра він дізнався, що Банкера уже у вагоні.

Шиндлер ішов понад ешелonom з понад двадцяти вагонів, гукаючи Банкера. До нього з-за ґрат угорі вагонів визирали люди. Оскара перейняв молодий обершарфюрер СС, люблінський спеціаліст із завантаження. Спитав у Шиндлера посвідчення. Оскар сказав, що забрали його управителя та працівників, а він має контракти з Інспекцією з озброєння. Сержант СС знав, що всім, хто внесений у список, – одна дорога. Оскар знизив голос до інтонації розумної людини зі зв'язками, яка ще не показала всі свої козирі. Оскар згадав про свого однофамільця генерала Шиндлера. Молодик тільки похитав головою, як простий чиновник із перевезень, якому надокучають невідповідними проханнями. Тоді Шиндлер звернувся до унтерштурмфюрера. Офіцер теж став наполягати на незмінності списку. Шиндлер сказав, що має намір звернутися безпосередньо до оберфюрера Шернера і генерала Шиндлера з Інспекції з озброєння...

Паровоз уже пирхав димом, і машиніст визирав із кабіни, озирався на потяг і чекав сигналу про відправлення. Офіцер попросив зустрічних чиновників притримати потяг. Нарешті вони порівнялися з одним із задніх вагонів. Там було з десяток працівників разом із Банкером. Коли їх відпустили, вони поводитися стримано, немовби для того, щоб ніхто не здогадався, як вони раді, що їх врятували від цієї дороги.

Розділ 15

У гетто людина не мала ані часу, щоб перевести подих, ані тихого кутка, де можна сховатися, відстояти свої звички чи зберегти родинні традиції.

Спіра склав новий список – удвічі чи втричі довший за попередній. Усіх дітей

відправлять до Тарнова і розстріляють, чи до Штуттгофа, де їх потоплять, чи до Бреслау, де їх перевчать на нацистів. Усіх старших за п'ятдесят років заберуть до Велички на соляні копальні. Працювати? Ні, їх замурують у порожніх шахтах. Усі ці чутки доходили до Оскара.

Того червня найгірші сні й поголоски набули конкретної форми. На півдні гетто здійснювався горбистий парк, звідки можна було тихо й непомітно зазирнути згори за південний мур гетто. Шиндлер помітив цю перевагу, катаючись тут з Інґрід навесні. Тепер, вражений сценою на станції Прокоцим, він вирішив покататися тут знову. Взявши напрокат коней, вони з Інґрід поїхали на прогулянку. На пагорбі вони скерували своїх коней у тінь під дерева і стали уважно роздивлятися, що відбувається.

Поліцаї ОД, озброєні кийками, працювали разом з СС. Дехто з єврейського загону діяв з помітним ентузіазмом. Оскар побачив, як трьох жінок, котрі не бажали йти, вдарили кийком по плечах. Есесівці били євреїв руками євреїв. Протягом дня, щоправда, стало зрозуміло, що дехто з єврейської поліції бив людей, щоб врятувати їх від гіршої долі. Та й крім того в ОД працювало нове правило: коли ти не можеш вивести якусь родину надвір, то виведуть твою власну. Шиндлер помітив, що на Венгерській поступово формувалися дві шеренги. Одна стояла, а людей з другої в міру її збільшення групами вели за риг на Юзефінську, і далі вони зникали з очей.

Коли родину виводили з квартири, її членів силоміць розподіляли у дві шеренги. Наприклад, дочка-підліток з відповідними паперами опинялася в статичній шерензі і гукала до своєї літньої матері, котру гнали в другу шеренгу.

Оскар з Інґрід заїхали на вапнякову скелю в кількох метрах від попереднього спостережного пункту – звідти було добре видно вулицю Кракуса. Там коїлося приблизно те саме, що й на Венгерській. Шеренгу жінок і дітей, не дуже велику, гнали в бік Півної вулиці. Попереду йшов один вартовий, а позаду другий. У цій колоні була очевидна невірноваженість: дітей було набагато більше, ніж могли народити ті жінки, які з ними йшли. У хвості дибуляла маленька дитина в червоному плащику і шапочці. Шиндлер звернув увагу на цю фігурку і сказав про дитину своїй супутниці. Це, очевидно, дівчинка, сказала Інґрід. За колоною жінок і дітей, що закінчувалася тим малям, працювали команди СС із собаками. Вони вривалися в пропахлі важким духом квартири; тікаючи від псів, з будинків вибігали чоловіки, жінки і діти, які ховалися по горищах і шафах, у комодах без шухляд, – ті, кого ominула перша хвиля обшуків. Вони вискакували на тротуар, з криком тікаючи від доберманів-пінчерів. Тих, хто вибігав, розстрілювали просто на вулиці.

Оскар пошукав очима червону крихітку в дальшій частині вулиці Кракуса. Коли червона дівчинка зупинилася в кінці колони й хотіла озирнутися, жінку, що ховалася з маленьким сином, застрелили в шию, а один із солдатів, коли її син з плачем сповз по стіні, притис його голову до землі чоботом і вистрілив. Оскар знову глянув на маленьку дівчинку в червоному. Вона все це бачила. Есесівець підштовхнув її у колону. Гер Шиндлер не розумів, чому він не вдарив дитину. Урешті Шиндлер виковзнув із сідла, заточився – і відтак побачив, що стоїть на колінах, тримаючись за сосну. Оскар

відчував, як його чудовий сніданок лізе з нього назад, і стримав нудоту. Есесівці, відчував Оскар, виконували накази свого очільника, бо інакше їхній колега в кінці колони не дав би дитині на це дивитися. Вони залишали свідків, ту ж таки дівчинку в червоному, бо були переконані, що всі свідки також загинуть.

На розі пляцу Згоди стояла аптека Тадеуша Панкевича. Магістр Панкевич мешкав над аптекою зі згоди влади й на прохання лікарів з клініки гетто. Він був єдиним поляком, котрий залишився у стінах гетто. Площа перед аптекою Панкевича на початку червня стала своєрідною сортувальною станцією. Біля стіни в західній частині площі тих, хто опирався чи мав у кишенях підробні арійські папери, розстрілювали. Панкевич на площі, так само як і Шиндлер на пагорбі, ніколи доти не бачив такого холоднокровного жаху. В аптеку, заточуючись, почали бігати лікарі, які примчали з лікарні у двох кварталах звідти: вони збирали на вулицях поранених. Один із лікарів просив блювотне: у натовпі з десятків людей перебували в комі, отруївшись ціанідом. Інженер, знайомий Панкевича, проковтнув порошок непомітно від своєї дружини.

Молодий Ідек Шиндель, який працював у лікарні гетто на розі Венгурської, почув від жінки, яка билася в істериці, що забирають і дітей. Вона бачила дітей на вулиці Кракуса, і серед них була Ґеня. Того ранку Шиндель залишив Ґеню на знайомих; у гетто її опікуном був саме він, оскільки Ґенині батьки ще ховалися на селі, маючи намір непомітно повернутися до гетто, де донедавна ніби було безпечніше. Того ранку Ґеня, пішла від жінки, яка її гляділа, до дядькового дому. Там її і спіймали.

Скинувши притьмом халат, доктор Шиндель побіг на площу і побачив племінницю майже одразу: вона сиділа на траві. Він пішов краєм площі, і Ґеня його помітила. Він не хотів жодної сцени, бо вона могла закінчитися погано для обох. Але дядько міг не хвилюватися. Дівчинка розуміла, що привертати увагу СС до дядька Ідека не треба. Ґені вдалося непомітно вийти з очеплення. Вона рухалася настільки плавно й спроквола, що дядько так і завмер на місці. Потім ця картина не раз поставатиме в нього перед очима – Ґеня серед лісу есесівських чобіт. Ніхто на площі Згоди не помітив її. Дівчинка дійшла до аптеки на розі, тримаючись непомітної частини вулиці. Доктор Шиндель відчув, що не може піти за племінничкою, не видаючи її. Він знав, що вона надійно сховається.

Ґеня повернулася до тієї кімнати на вулиці Кракуса, де вона жила з дядьком. На вулиці тепер не було нікого; якщо хтось зумів перехитрувати СС, сидячи в надійному місці, то вони себе не виказували. Ґеня сховалася під ліжком. Згодом Ідек знайшов її там.

Шиндлер не бачив із пагорба маленьку, але серйозну перемогу червоної Ґені, яка повернулася на те місце, звідки її забрали есесівці. Значно пізніше він про цей особливий день скаже: "Після цього дня кожна мисляча людина почала чітко розуміти, що станеться далі. Тоді я прийняв рішення зробити все, що в моїх силах, аби перемогти цю систему".

Розділ 16

СС працювало в гетто до вечора суботи. Шиндлер не наважувався повірити, що

дитя в червоному пережило ті операції. Йому було відомо, що гетто зачистили на сім тисяч людей. На Поморській червнева операція була проголошена тріумфом.

Шиндлер знав, що головним організатором операцій є такий собі Вільгельм Кунде, а відбувалися вони під керівництвом оберштурмфюрера СС Отто фон Маллотке. Оскар дізнавався подробиці того, що раніше сприймав як тимчасове божевілья, від знайомих у поліції і від розумних євреїв, наприклад Штерна.

Вражаючі новини для Оскара приніс до Кракова молодий аптекар Бахнер, повернувшись через вісім днів по тому, як його загнали до вагона на Прокоцимі. Ніхто не знав, як він пробрався в гетто і чому повернувся назад, можливо, Бахнера тягнуло до рідного і знайомого. Очі в Бахнера були шалені, а волосся за коротку відсутність посивіло.

На початку червня всіх, кого привезли з Кракова, доправили до табору Белжець біля Росії. Усіх поставили перед двома великими складами, на одному було написано "Роздягальня", а на другому – "Цінності". Новоприбулим наказали роздягтись, і маленький єврейський хлопчик ходив у натовпі, роздаючи мотузки, щоб зв'язувати попарно взуття. Окуляри й персні треба було зняти. Тоді в'язням поголили голови. Жертв погнали переходом, обнесеним колючим дротом, до бункерів, позначених мідними зірками Давида і написами на дахах: "Лазні й інгаляційні кімнати". Есесівці всю дорогу казали в'язням, щоб ті дихали глибше: мовляв, це чудовий спосіб дезінфекції. У бункері, розповів Бахнер, людей потруїли газом. Цей процес тривав майже два дні, розповів молодий аптекар. За той час усі загинули, крім нього. Чекаючи в огорожі на свій час, він якось пробрався до відходка й заліз у вигрібну яму. Там він пробув три дні, стоячи по шию в людських фекаліях. Він спав стоячи. Урешті уночі він виліз нагору і якимось чином вибрався з Белжця понад залізницею. Усі розуміли, що цей чоловік врятувався саме через те, що був не при своєму глузді. Його хтось відмив, – мабуть, якась співчутлива селянка – і дав чистий одяг, щоб він повернувся туди, звідки його забрали.

Усі камери й печі працювали також в основному таборі Аушвіц і великому таборі Аушвіц-2 за кілька кілометрів від Біркенау. За даними спротиву, десять тисяч смертей на день не були чимось неймовірним для Аушвіцу-2. Крім того, неподалік Лодзі був табір Хелмно, також обладнаний за новою технологією.

Того літа Шиндлер уладнав ситуацію зі збанкрутілим підприємством "Рекорд" і за постановою Польського комерційного суду, отримав його. Хоча німецька армія вже перейшла Дон і рухалася в бік нафтових родовищ Кавказу, Оскар розсудив за подіями на вулиці Кракуса, що вони остаточної перемоги не здобудуть. Тож настав час максимально узаконити своє володіння фабрикою на Липовій. Він і далі сподівався, що падіння лихого короля не забере в нього цю власність.

Оскар поруч з фабрикою звів будівлю для своїх євреїв, щоб нічна зміна залишалася на Липовій.

Так само як Оскар, німець Боско походив із Чехії. Його родина, як і в Оскара, була консервативною і трималася старих німецьких цінностей. У Відні, де Освальд вивчав

богослов'я, він приєднався до СС у швидкоплинному пориві. Тепер він про цей порив шкодував. Освальдові завжди було приємно зруйнувати плани операції. Зоною відповідальності Боско був периметр гетто, і зі свого кабінету за його стінами цей офіцер дивився на операції в гетто, відчуваючи однозначний жах: Боско, як і Шиндлер, почувався потенційним свідком. В час жовтневої операції Боско таємно переправив десятки дітей за межі гетто в картонних коробках. Оскар також не знав, що вахтмайстер забезпечив десять загальних перепусток для єврейських підпільників.

У Кракові активно діяла Єврейська бойова організація. Керували в організації подружжя Шимон і Густа Дранґери (щоденник Густі стане класичним документом спротиву) і Долек Лібескінд. У єврейських підпільників були зв'язки з лівим крилом польської Армії Людової, яка базувалася в лісах довкола Кракова. Самих тільки контактів із єврейськими та польськими партизанами було достатньо, щоб Боско повісили. Боско хотів врятувати всіх, і невдовзі він спробує це зробити, через що й загине.

Данка Дреснер, двоюрідна сестра Ґені, мала чотирнадцять років. Хоча вона й працювала прибиральницею на базі Люфтваффе, правда полягала в тому, що до осені всіх дівчат віком до п'ятнадцяти років і жінок, старших за п'ятдесят років, могли забрати в табори. Тому того ранку, коли зондеркоманди і загони ОД посунули на Львівську, пані Дреснер повела Данку на Домбровського, до знайомої, яка мала сховок. Ця жінка працювала в їдальні гестапо біля Вавелю, тож могла очікувати якоїсь пільги. Але в неї були літні батьки, які автоматично перебували в ризикованому становищі. Тож вона відгородила цегляною стіною шістдесятисантиметровий сховок для батьків, туди можна було потрапити через горище. Того жахливого дня жінка прийняла до сховку тільки Данку, а пані Дреснер відмовила. Данчина мати вийшла з квартири, та на ганку її зустрів поліцай. На щастя, то був знайомий її старшого сина, який працював в ОД. Поліцай сказав жінці сховатися у сходовий колодязь. Пані Дреснер виконала вказівку хлопця з ОД і таким чином врятувалася.

Те, що в червні здавалося вершиною страхіття, в жовтні уже стало ледь не буденністю. Більш ортодоксальні мешканці гетто жили за гаслом: "І година життя – все одно життя". Хлопець із ОД подарував пані Дреснер таку годину.

Молоді сіоністи з Halutz і ZOB заклали у ресторані "Циганерія" бомбу, сімох есесівців розірвало на шматки, а ще сорок було поранено. Шимон і Густа Дранґери та їхні товариші вирішили подолати прадавній пацифізм гетто й піти на абсолютний бунт. Вони замінували есесівський кінотеатр "Баґателла" на Кармелітській вулиці, і все накрив жовтий спалах. За кілька місяців ZOB потопить патрульні катери на Віслі, закладе бомби в різних військових гаражах по всьому місту, підготує дозволи на вільне пересування для тих, кому їх не видають, потай переправить паспортні фотографії до центрів, де їх вклеюватимуть до підробних арійських документів, скине з рейок елегантний суто арійський потяг, що ходив між Краковом і Бохнею, поширюватиме підпільні газети. Вони влаштують так, що два головні лейтенанти шефа ОД Спіри – Шпіц і Форстер – самі потраплять до засідки гестапо.

Тим часом на Заблочі, на задньому дворі "Емалії", пан Єрет і пан Шиндлер планували опір на свій взірець, проектуючи нові бараки для євреїв.

Розділ 17

Австрійський стоматолог на прізвище Седлачек прибув до Кракова і обережно випитував про Оскара Шиндлера. Він був кур'єром сіоністської організації порятунку з Будапешта. Восени 1942 року сіоністи Палестини та з решти світу влаштували у Стамбулі бюро для збирання інформації про євреїв. У них попросив допомоги будапештський ювелір на ім'я Саму Шпрінгманн, і тепер стамбульці дали йому знати, що хочуть, аби він їм допоміг передати гроші для порятунку в Райх і переказати у світ підтверджені дані про те, що відбувається з європейськими євреями. В Угорщині під владою генерала Горті, союзника Гітлера, Саму Шпрінгманн і його товариші-сіоністи практично не мали вірогідних новин із-за польського кордону. Але Саму почав вербувати кур'єрів, які були готові потрапити на території, окуповані Німеччиною.

Серед таких кур'єрів був Седлачек, який розпитував про гера Шиндлера в Кракові наприкінці 1942 року. Це означало, що хтось – Іцхак Штерн, чи Гінтер, чи доктор Александер Біберштейн – передав це прізвище палестинським сіоністам. Сам про це не підозрюючи, гер Шиндлер виявився записаним у праведники.

Шиндлер прийняв Седлачка люб'язно, але з підозрою. Коли сумніви зникли, Шиндлер розповів про війну проти євреїв у Польщі. Те, що розповів Шиндлер, вражало не тільки морально: слід було повірити, що серед відчайдушних воєнних дій націонал-соціалісти виділяли тисячі солдатів і куру інших ресурсів на те, що мало не військові, не економічні, а суто психологічні підстави. Седлачек спитав, чи може Оскар прибути до Будапешта й передати те, що розповів йому. Можливо, доведеться їхати товарним потягом. Шиндлер сказав, що приїде.

Перш ніж виїхати з Кракова Седлачек вручив Шиндлеру майже всю валюту, яку йому доручили передати до Польщі. Оскар повівся з грошима бездоганно й віддав їх своїм надійним знайомим з єврейської громади, щоб витрачали на те, що вважатимуть за потрібне.

Мордехай Вулкан, котрий, як і пані Дреснер, у свій час іще вийде на Оскара Шиндлера, за фахом був ювелір. Наприкінці цього року його забрав один з працівників політичного відділу Спіри. Крім Вулкана знайшли ще трьох ювелірів. Їх вивели з гетто до старої Технічної академії, де був цілий склад золота, срібла, діамантів, закривавлених золотих зубів, що лишилося після знищених. Це все золото призначалося Гімmlеру, на чие ім'я конфісковані в Європі коштовності склалися в Райхсбанку.

Коли роботу з оцінювання було завершено, Вулкан знову не знав, де і як йому працювати. Він мусив регулярно виходити за межі гетто, щоб добувати достатньо їжі для своєї сім'ї, особливо для дочки, хворої на бронхіт. Якийсь час він працював на заводі металевих виробів на Казімежі, познайомившись там з есесівцем помірних поглядів обершарфюрером Голою. Гола знайшов йому роботу техника в казармах СА поблизу Вавелю. Коли Вулкан зайшов до їдальні зі своїми гайковими ключами, він

помітив над дверима напис: "Євреям і собакам вхід заборонено". Цей напис разом із сотнею тисяч зубів, які він був змушений оцінювати в Технічній академії, переконував його, що врешті-решт його не врятує раптова допомога обершарфюрера Голи.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 18

Шиндлер приїхав в Будапешт, і в його номер завітали маленький Саму Шпрінгманн і його товариш – доктор Режьо Кастнер. Шиндлер почав розповідь з особистих вражень від страшних районів Кракова, з того, що він сам бачив на вулицях і чув по обидва боки муру від євреїв і від есесівців. Оскар сказав, що гетто починають згортати. Це однаково і у Варшаві, і в Лодзі, і в Кракові. Населення варшавського гетто скоротилося на чотири п'ятих, у Лодзі – на дві третини, у Кракові – наполовину. Не менш як три п'ятих цих людей зникло до таборів, які використовують нові наукові методи. Їх офіційно називають "Vernichtungslager" – табір знищення. Протягом останніх кількох тижнів, розповів Оскар, приблизно дві тисячі людей із краківського гетто були зігнані й відправлені не до газових камер Белжця, а до трудових таборів неподалік міста. Один з таких таборів у Величці, інший у Прокоцимі. З Велички й Прокоциму в'язнів щодня водять на ділянку біля села Плашув, що під Краковом: там будується великий табір. Життя в такому таборі, зауважив Шиндлер, буде зовсім не мед: бараки Велички й Прокоциму підпорядковані сержантові СС на ім'я Горст Піларжик, який заробив собі репутацію в червні минулого року, коли взяв участь в усуненні з гетто приблизно семи тисяч людей; з них зміг повернутися назад лише один, аптекар. Головним у Плашуві буде хтось такого самого калібру. Позитивною рисою трудових таборів є лише те, що в них немає спеціальної техніки для фізичного знищення в'язнів. Величка, Прокоцим і майбутній табір у Плашуві перебувають під контролем шефів краківської поліції – Юліана Шернера і Рольфа Чурди.

Кастнер і Шпрінгманн були не з тих людей, кого легко вразити. Вони все життя прожили під загрозою таємної поліції. Самуель Штерн – голова єврейської ради, член угорського сенату – відкидатиме цю розповідь Шиндлера як зловмисну фантазію. Шпрінгманн і Кастнер не так були приголомшені свідченнями Шиндлера, як перебували в стані якогось болісного прозріння. Безумовно, вони надішлють доповідь за всіма його свідченнями до Стамбула. Це підніме палестинських сіоністів і Єврейський об'єднаний розподільчий комітет на більш рішучі дії. Водночас ці відомості передадуть Черчиллю й Рузвельту.

Шпрінгманн попросив Шиндлера поїхати до Стамбула і розповісти там про це особисто. Шиндлер погодився. Це мало статися ближче до кінця року, тим часом він мав регулярно бачитися в Кракові з паном Седлачком.

Розділ 19

Амон Гьот приїхав з Любліна, щоб провести ліквідацію гетто і прийняти командування табором примусової праці (Zwangsarbeitslager) в Плашуві. Гьот був

молодший за Оскара Шиндлера на якісь вісім місяців, але мав з ним значно більше спільного, ніж тільки вік. Як і Оскар, він виховувався в католицькій родині і перестав дотримуватися церковних обрядів у 1938 році, коли розпався його перший шлюб. Як і Оскар, він після школи вчився в реальній гімназії, де вивчав інженерію, фізику, математику. Віденець Амон вступив до націонал-соціалістичної партії ще в 1930 році. Коли Австрійська Республіка стурбувалась і заборонила цю партію в 1933 році, він уже належав до її служби безпеки – СС. Пішовши в підпілля, Гьот вийшов на віденські вулиці після аншлюсу в 1938 році у формі молодшого командира СС. У 1940 році його підвищили до обершарфюрера, а в 1941 році він дослужився до офіцерського звання, яке в СС було значно складніше одержати, ніж у вермахті. Після піхотних навчань його поставили керувати зондеркомандами під час операцій в багатолюдному люблінському гетто, і своїми стараннями там він отримав право зайнятися ліквідацією краківського.

Амон Гьот сентиментально ставився до своїх дітей, дітей від другого шлюбу, яких через закордонну службу в останні три роки бачив дуже мало. Обидві колишні дружини Амона Гьота згадували, що він підіймав на них руку. Амон відчайдушно пив, але ніколи не мав похмілля, на яке заслуговував.

Амон Гьот сподівався, що буде можливість ліквідувати гетто в межах місяця. Гьота на центральному краківському вокзалі зустріли сам старший сержант Кунде – командир караульного загону СС у гетто, і Горст Піларжик, котрий тимчасово відповідав за табори в Прокоцимі й Величці. Вони втрьох подалися дивитися гетто й місце нового табору. Вони їхали гетто, а Кунде розповідав: ліворуч від машини – гетто В, його мешканці, дві тисячі осіб, уникли попередніх операцій або ж перед їхнім початком отримали роботу на промисловості. Але тепер випущено нові посвідчення з відповідними скороченнями: або W для тих, хто працює на армію, або Z для тих, хто працює на цивільну владу, або R для робітників на необхідному виробництві. У мешканців гетто В немає таких нових посвідчень, тож їх відвезуть на Sonderbehandlung (особливе поводження). Праворуч від машини, мешкало десять тисяч людей. Звичайно, вони будуть першою робочою силою в таборі Плашув. Очікувалося, що підприємці забажають перенести повністю чи частково своє виробництво з міста на територію табору.

Коли Плашув буде готовий, Прокоцим, звичайно, розформують, і працівниці перейдуть під керівництво Гьота. Амон спланував, що збудує тут залізничну гілку. Частина території табору ще місяць тому була єврейським цвинтарем, і комендант Амон видав дотеп: "Недалеко їм буде ходити, щоб поховали".

Будівництво табору йшло повним ходом. За огорожі Амон не хвилювався. Паркани будуть скоріше психологічним засобом для в'язнів, ніж необхідним застережним об'єктом. Бо після того, як на Подгужі СС застосує встановлену методу ліквідації гетто, люди ще й будуть вдячні за плашувські бараки.

Зустріч із місцевими господарями фабрик і тройгендерами відбувалася в кабінеті Юліана Шернера в центрі Кракова вранці наступного дня. Амон Гьот був переконаний, що вмовить незалежних осіб: Боша, Мадріча, Шиндлера – перевести свою єврейську

робочу силу за табірний дріт. Буде швацька фабрика Мадріча, емалева – Шиндлера, той металевий завод, який пропонується створити, фабрика щіток, склад, де перероблятимуть ношену, пошкоджену чи забруднену форму вермахту з російського фронту, ще один склад, де робитимуть те саме з одягом євреїв, захопленим у гетто, щоб потім постачати ним німецькі родини, постраждалі від бомбардувань.

І всі панове запрошуються подивитися місце майбутніх цехів у Плашуві сьогодні ж по обіді. Амон показав на мапі табору місце, виділене під фабрики. Він запевнив, що не втручатиметься в керування фабриками. Мадріча й Шиндлера Амон особливо бажав прибрати до рук. Та Гьот інстинктивно відчував, що Шиндлер відмовиться.

Оскар Шиндлер пішов з усіма дивитися майбутній табір. Після огляду Амон влаштував показовий розстріл. Він розстріляв Діану Райтер, єврейку–інженерку, яка проектувала бараки. Вона сказала, що котловани було неправильно вирито, тому треба почати все з нуля, бо бараки обваляться. Жінку розстріляли.

Розділ 20

Через два дні Шиндлер прихопив пляшчину бренді і навідав Амона. Оскар був переконаний, що переносити фабрику до Плашува не можна. Він зневажав Гьота найпростішим і найбільш пристрасним чином.

Шиндлер узявся тлумачити, чому він не бачить можливостей переносити свою справу до Плашува: фабрика надто велика, щоб її можна було переносити, на новому місці техніка демонструватиме абсолютно інший набір похибок.

Амон у душі підозрював: Оскар насправді хвилюється, що переїзд до Плашува може зашкодити його невеличким оборудочкам у Кракові. Тому комендант поспішив запевнити гера Шиндлера, що жодного втручання в роботу емалевої фабрики не відбуватиметься. "Мене, – поважно мовив Шиндлер, – хвилюють суто виробничі проблеми".

Іцхак Штерн, коли якось надвечір прийшов на Заблоче, побачив Оскара пригніченим і розпізнав у ньому небезпечне відчуття безсилості. Оскар розповів Штернові, що він знову побував у Плашуві, де є місце приблизно для шести тисяч жінок. Чоловічий сектор теж за кілька днів буде готовий. Кожен працівник фабричного цеху знає, до чого йдеться, сказав Оскар. І тепер немає сенсу нічній зміні пересиджувати тут, бо після цього разу їм уже не буде куди повертатися. Гетто мали зачистити, воно доживало останні дні. Якщо зневіриться Оскар, розумів Штерн, усіх євреїв буде звільнено з "Емалії", бо директор захоче вмити руки від усієї цієї нечистої справи.

13 березня Амон Гьот прибув на пляц Згоди ще до сходу сонця. Солдати зондеркоманд уже були на місці. Амон хильнув коньяку, чекаючи на штурмбанфюрера Віллі Гаазе, який керував сьогоднішньою операцією стратегічно, але не тактично. Сьогодні гетто А, де мешкають усі євреї, які працюють, буде зачищено. У гетто В, маленькій, на кілька кварталів території в східній частині гетто, мешкали старі люди – останні з безробітних. Їх теж вичистять звідти. Їхнє місце призначення – Аушвіц, де їх знищать.

Доктор Г. у реабілітаційній лікарні гетто сидів у темряві серед своїх останніх чотирьох пацієнтів, які були лежачі і не могли звідси забратися перед зачисткою. Всі чули, що сталося в інфекційній лікарні неподалік площі Згоди: загін СС на чолі з обершарфюрером Альбертом Гуяром вчинив розстріл лікарки Розалії Блау і хворих на скарлатину і туберкульоз, пацієнтів, які навіть не могли піднятися з ліжка.

Тож сьогодні доктори Б. і Г. залишили в лікарні лише чотирьох хворих, лежачих. Усвідомлюючи ймовірність самогубства, Г. створив запаси розчину синильної кислоти. Він знав, що інші лікарі теж так учинили. Знання, що під рукою є ціанід, заспокоювало доктора Г. у найтяжчі дні. Доктор Б. наказав усім медсестрам піти, залишилася лише старша медсестра. Один благородний вихід: стояти до кінця й померти в палаті, як лікарка Розалія Блау. Другий – прийняти ціанід самому і дати його пацієнтам. Г. схилився до другого варіанта. Г. мав дружину, і вони мали інший шлях до відступу: каналізацію на розі Пивної і Кракуса. Через каналізацію, а тоді – ризикований перехід до лісів коло Ойцува.

Почувши першу автоматну чергу, лемент, ревіння мегафонів СС, доктори Г. і Б. вирішили дати пацієнтам синильної кислоти. Медсестра дала кожному пацієнтові по сорок крапель у воді. Вона знала, що то за ліки. Коли сестра принесла чотири скляночки з ліками, ніхто з пацієнтів не став питати, що там. Доктор Г. ніколи не дізнається, чи хтось із них зрозумів це. Усе відбулося так мирно, як сподівався Г...

Розділ 21

Польдек Пфефферберг займав куток на третьому поверсі будинку ХІХ століття на краю Юзефінської. Він чекав зі своєю дружиною Мілою, що скоро прийде зондеркоманда і викликатиме їх на вулицю. Міла була мініатюрна і нервова. Із нею, утікачкою з Лодзі, Польдек одружився в перші дні перебування в гетто. Міла походила з династії лікарів: її батько, хірург, загинув ще в 1937 році, а мати-дерматолог зустріла таку саму смерть, як Розалія Блау в інфекційній лікарні. Міла зустріла Польдека, коли людей з Лодзі привезли до Кракова у 1939 році. Мілу записали до того самого помешкання, що й бравого Леопольда Пфефферберга. Тепер він був уже, як і Міла, останнім зі свого роду. Його батьків знищили у Белжці.

Міла навіть цілком уявляла себе і Польдека лісовими партизанами, але вона боялася лізти в каналізацію. Польдек не раз виходив таким шляхом із гетто. Учора доктор Г. розповів йому остаточне рішення: вони з дружиною спробують утекти через каналізацію і запрошують Пфеффербергів із собою. На цей момент Польдек ніяк не міг переконати себе і Мілу це зробити.

Леопольд вирішив пробратися до доктора Г. Він вийшов на вулицю Кракуса і опинився навпроти будинку лікаря. Будинок, де жив доктор Г., виявився порожнім, але у дворі Польдек зустрів наляканого чоловіка середніх років, і той розповів йому, що зондеркоманда тут уже побувала, а лікар із дружиною спочатку сховались, а потім пішли в каналізацію.

Він повернувся додому, та вже нікого не було, Міли теж. Польдек побіг до лікарні. Там уже лежала гора тіл. Більшість людей Пфефферберг знав. Та він чомусь подумав,

що Міла іде до Плашува. У них був план на випадок подібних непередбачуваних обставин. Коли один із них потрапить до Плашува, хай другий намагається не опинитися за ґратами. Він носитиме їй харчі з волі. Він вірив, що це можна влаштувати.

Люди тепер рухалися до південної брами. Плашувські фабрики за колючим дротом були тим, про що більшість людей небезпідставно міркували як про безпечне і тривале місце. Польдек заховався за залізними ворітьми біля входу в двір. Він скулився за тією половиною воріт, яка відхилялася до стіни порожніх конторських приміщень. У щілину коло петель було видно той бік Юзефінської, звідки він прийшов.

І ось на Юзефінську, на другий бік, вийшло троє есесівців з собаками. Вони зайшли в будинок № 41 і вигнали звідти жінку з дитиною. Есесівець, який займався собаками, забрав дитину і вдарив її об стіну. Жінку застрелили. Раптом Пфефферберг припинив вмерзати в ворота, які не могли захистити його від собак, і вийшов на відкриту частину двору. Він моментально пригадав військовий вишкіл часів Війська Польського, схилився і заходився прибирати вузли з речами з дороги, складаючи їх понад стінами двору. Він почув, як підійшли троє есесівців. Польдек став струнко, у своєму пом'ятому костюмі по-польськи клацнув картонними підборами і віддав честь тому есесівцю, що посередині. У званнях СС Леопольд не орієнтувався, але звернувся до офіцера "Гере коменданте!" Леопольд угадав, бо високий чоловік був не хто інший як Амон Гьот. Пфефферберг повеселив коменданта більше ніж та мати з дитиною. Ось чоловік із гетто вдає бравого солдата перед очима трьох офіцерів СС. Жоден із тих, хто сьогодні був приречений, не пробував клацнути підборами. Тож гер комендант відчув за собою королівське право явити ірраціональну, несподівану милість. Він викрикнув "Verschwinde!" – тобто зникни, ти, польський солдатику зі своїми підборами! Пфефферберг кинувся тікати, хоч думав, що його застрелять.

Польдек примчав у двір лікарні, де став свідком кілька годин тому. Там стояла остання офіційно зігнана купка в'язнів. "Мабуть, я останній, хто вийшов звідси живим", – сказав він людям у натовпі. Або, можливо, такими останніми був ювелір Вулкан із дружиною та сином.

Останні місяці Вулкан працював на фабриці "Прогрес" і, знаючи, до чого йде, пішов до тройгендера Ункельбаха з двома великими діамантами, які два роки ховав за підкладкою піджака. Вулкан просив, щоб під час "переселення" він з сім'єю уцілів. Ункельбах дозволив Вулкану і його дружині та сину перечекати у відділку ОД, а ввечері сім'я була доставлена в Плашув.

За той вечір у різних сховках було виявлено понад 4 000 людей і страчено на вулицях.

Розділ 22

Шиндлер був налаштований збирати відомості й переказати все Седлачкові, щойно той прийде наступного разу. Робітники розповіли Оскарові, що Плашув не лише табір праці, а й місце страти. Есесівці не сприймали населення в'язниці як остаточних свідків. Якби вони думали про те, що колись буде суд, що в майбутньому масовими будуть свідчення цих людей, вони б розстрілювали людей десь у хащі. Отже, можна

зробити висновок, міркував Оскар, що всі приречені.

Коли першого ранку комендант Гьот вийшов на ґанок і застрелив випадкового в'язня, люди були схильні вважати, що це є випадковим, одноразовим явищем. Але насправді розстріли невдовзі будуть звичайною справою. Амон виходив на ґанок своєї тимчасової вілли (для нього тим часом готувалася краща резиденція на краю табору) з біноклем в одній руці й снайперською гвинтівкою в другій. Він озирає табір і стріляв у в'язня, який, на його думку, недостатньо сумлінно штовхав вагонетку, навантажену вапняком.

Амон обіцяв не втручатися в роботу фабрик. І він не втручався зсередини, але геть гальмував роботу, тримаючи всіх в'язнів годинами на Аппельпляці посеред табору для переклички. Оскару і Мадрічу це не подобалося, та вони нічого не могли зробити. Тоді Шиндлер вирішив збудувати табір для своїх робітників—євреїв біля фабрики. Він купив ділянку землі, що прилягала до території фабрики, а поїхав до Гьота і сказав йому, що хоче створити філію Плашува на території власної фабрики. Амона ця думка захопила, але був потрібний дозвіл генералів СС.

Наступного дня відбулася повномасштабна зустріч з оберфюрером Шернером на Поморській. Якесь чуття Гьотові з Шернером підказувало, що з Оскара можна вповні взяти гроші за новий табір. Вони сприймали його як загалом непоганого чоловіка, який захворів на любов до євреїв. Основними умовами створення філії табору примусової праці СС були, зокрема, зведення парканів заввишки в три метри, вишки на певній відстані одна від одної по периметру табору, вигрібні ями, бараки, клініка, стоматологічний кабінет, лазня, дезінсекційний комплекс, перукарня, продсклад, пральня, адміністрація табору, блок для охорони дещо кращої конструкції, ніж самі бараки, тощо. Гьот, Шернер і Чурда вважали, що Оскар у будь-якому разі піде на ці витрати. Насправді ця пропозиція влаштовувала Амона і решту, бо їм було потрібне місце для євреїв з гетто в Тарнові, яке скоро закриють. Крім того, тисячі євреїв прибувають зараз до Плашува з південних польських містечок. Філія на Липовій дещо розвантажить основний табір. Амон також розумів, що не буде потреби постачати табір на Липовій мінімальним запасом харчів. Амону же продавав частину в'язничного раціону на вільному ринку Кракова через свого агента, єврея на ім'я Вілек Хілович.

Доктор Александр Біберштейн, тепер сам в'язень Плашува, підрахував, що денний раціон у таборі складав 700–1000 сто калорій. На сніданок в'язень отримував півлітра чорної ерзац-кави, яка відгонила жолудями, і шматок житнього хліба вагою 175 грамів. Голод був такою руйнівною силою, що кожен черговий нарізав хлібину спиною до всіх інших, вигукуючи: "Кому цей шматок? А кому оцей?" Опівдні давали суп: морква, буряк, заміник саго. Інколи суп бував густіший, інколи — рідкіший. Кращі харчі з'являлися надвечір з партіями робітників, що верталися з міста. Маленьку курку можна було пронести під курткою, булочку — в холоші.

Тієї весни Оскар пішов за територію своєї фабрики домовлятися із сусідами. Біля фабрики був радіаторний завод, яким керував Курт Годерман. На ньому працювала сила-силенна поляків і приблизно сотня в'язнів Плашува. З другого боку стояла

фабрика Єрета, де виробляли ящики, нею керував німецький інженер Кунпашт. Оскільки в'язні табору становили невелику частину їхньої робочої сили, вони сприйняли цю ідею без великого ентузіазму, але й не були проти, адже Оскар пропонував оселити їхніх євреїв у 50 метрах від місця роботи замість п'яти кілометрів.

За кілька днів клопотання про створення філії табору примусової праці на задньому дворі фабрики було задоволене. Оскар звернувся по допомогу до молодого інженера на ім'я Адам Гарде з Плашува. Гарде побачив на фабриці євреїв, які вже називали себе євреями Шиндлера.

Адам з радістю ходив на Липову щодня. Його кожного ранку вели під конвоєм на Заблочче. Одного разу це побачив Амон і був незадоволений, що на одного в'язня потрібний один охоронець. На щастя, він не взявся розв'язувати цю ситуацію радикально.

Пізніше того самого дня Амон підійшов до Вілека Хіловича, який був не лише його агентом, а й шефом єврейської табірної поліції, так званих "пожежників". Влада над в'язницею була зосереджена в руках Хіловича. Ніхто не знав, звідки Хілович отримав таку владу. Гьот підійшов до Хіловича і сказав, що краще відправити Адама Гарде до Шиндлера назовсім, та й по всьому. Тільки хай перед тим, додав Амон, Адам доробить йому оранжерею.

Під час робіт над оранжереєю Гьот навмисне посунув на Адама величезну крокву, яка розтрошила Гарде руку. Єврей потім приховував травму, щоб не бути записаним у непридатні каліки. Гарде далі керував будівництвом оранжереї і щодня ходив на фабрику "Емалія", сподіваючись приховати гіпс у довгому рукаві. Коли він не був того певний, то гіпс знімав. Нехай уже криво зростається. Він хотів будь-що потрапити до філії Шиндлера. За тиждень, узявши вузол із сорочкою та книжками, він остаточно перебрався на Липову.

Розділ 23

Серед тих в'язнів, які були в курсі справи, уже почалася конкуренція за перехід на "Емалію". В'язень Долек Горовиць, працівник відділу закупівель у таборі Плашув, знав, що його самого до Шиндлера не відпустять. Але він мав жінку і двох дітей. Горовиць бачив, що Плашув — не місце для дитини, навіть на особливих правах. Може, йому вдасться вийти на Шиндлера

Оскільки Долек не відчував себе в змозі встановити контакт безпосередньо з Шиндлером, то думав, що це можна зробити через Боша. Долек хотів перевести до Шиндлера сина Ричарда і дочку Ньюсю. Долек звернувся до Боша і попросив замовити за нього слово геру Шиндлеру. За тиждень сім'я Долека була переведена на "Емалію" за новим списком, що його засвідчив комендант Гьот за невеличкий конверт з ювелірними прикрасами. У таборі "Емалії" не мешкав тиран-комендант, і з в'язнів ніхто не знущався. Не було й постійної охорони.

В'язні, які працювали на DEF, зрідка бачили охорону зблизька. Один перехід, обгороджений колючим дротом, вів мешканців табору на емалеву фабрику, другий — у зброярський відділ. Тих євреїв з табору "Емалії", котрі працювали на фабриці ящиків,

радіаторному заводі, водили на роботу українці – склад конвою мінявся кожні два дні. За такий час жоден конвоїр не встигав фатально зненавидіти когось із в'язнів. Тут не було собак і побоїв. А от супу та хліба було на 2000 калорій на день, як підрахував лікар, котрий працював на фабриці робітником. Та зміни були довгі, незрідка по 12 годин, адже Оскар лишався ділком із військовими контрактами та звичайним бажанням прибутку.

Ніхто на "Емалії" не падав і не помирав від перевтоми, побоїв чи голоду. Через довгий час люди з "Емалії" згадуватимуть табір Шиндлера як рай. Оскільки вони потім розсіялися по всьому світу, то не могли придумати й домовитися про таке визначення навмисно. Звичайно, то був рай вельми відносний, та він різнився від Плашува, як небо від землі.

Регіна Перлман жила в Кракові за фальшивими південноамериканськими документами, коли фабрика-табір Оскара почала свою роботу. Оскільки дівчина була смаглява на лице, то її папери видавалися цілком вірогідними, і за ними вона під виглядом арійки працювала в адміністрації однієї з фабрик на Подгужі. Вона була б вільна від шантажистів, коли б переїхала до Варшави, Лодзі чи Гданська. Але її батьки потрапили до Плашува, і заради них їй теж були потрібні ті фальшиві папери, щоб передавати їм їжу, ліки та інші потрібні речі. Коли вона мешкала в краківському гетто, то чула про легендарного гера Шиндлера, який про всіх подбає. Також вона чула, що діялося в Плашуві. Дівчина будь-що хотіла переправити батьків у табір при Шиндлеровій "Емалії". Уперше Регіна прийшла на DEF у надійно пересічній вилинялій сукні у квіточку і з голими ногами. Звичайно, у такій вигляді, вахтер не пустив її до Оскара. Регіна пішла додому і почекала тиждень, перш ніж з'явитися на фабриці Шиндлера вдруге. На готування до цього заходу в неї пішло півдня. Вона добре помилася й добула на чорному ринку панчохи. В однієї з нечисленних подруг Регіна позичила блузку. У Регіни був чудовий жакет, до нього вона придбала лакований солом'яний капелюшок із вуаллю. Вона нафарбувалася й тепер сяяла темним шармом жінки, що живе під загрозою. У дзеркалі Регіна стала схожа на себе довоєнну – елегантну краків'янку. Цього разу, коли вахтер доповів Оскару, що до нього прийшла в особистому питанні дуже красива юна дама, регіна потрапила до нього. Оскар навіть сам вийшов по дівчину.

Регіна відразу сказала, що вона не польська арійка, а її справжнє прізвище Перлман. Її батьки – у Плашуві. Щоб пройти на фабрику, вона позичила одяг. Оскар сказав, що приймає лише євреїв, які мають якісь навички. Дівчина призналася, що її батьки не є кваліфікованими робітниками. Ледве розрізняючи крізь сльози, що пише, вона залишила своє несправжнє ім'я і справжню адресу – хай робить що хоче. Але на вулиці вона все зрозуміла. Може, Шиндлер подумав, що вона шпигунка, що йому готують пастку. За місяць пан і пані Перлмани перейшли з Плашува на "Емалію" в новій групі з тридцяти робітників. Іноді Регіна приходила на Липову і, підкуповуючи охорону, навідувала батьків. Її батько нарешті заговорив, бо в Плашуві він не промовив ані слова.

Потім була кампанія зі звільнення ребе Менаші Левартова, якого в Плашуві видали за металообробника й перевели на "Емалію". Левартов був молодим і ліберальним, завжди захоплювався Іцхаком Штерном, який працював у будівельному управлінні адміністрації Амона Гьота. За старих добрих часів Штерн і Левартов у вільну часинку могли годинами сидіти за скляночкою гербати.

Під час одного з Оскарових візитів до Плашува Штерн йому сказав, що Менашу Левартова треба будь-що перевести на "Емалію", бо інакше Гьот його напевне вб'є. Адже Левартов був вельми помітний, і Амон уже пробував вбити його. У таборі Амона Гьота було понад 30 000 людей.

Обергрупенфюрер Крюгер був настільки задоволений, що підвищив коменданта Амона на два звання до гауптштурмфюрера. Амонові часто доводилося скорочувати кількість давніших в'язнів, щоб звільнити місце для нових. Під час однієї такої вправи на скорочення, розповів Штерн Оскарові, Амон зайшов у металообробний цех на території фабрики кілька днів тому. Він сказав, що йому потрібно 25 металообробників. Один із наглядачів указав на Левартова – і рабин став у шеренгу. Звичайно, ніхто не знав, котру шеренгу виведуть і куди саме, але в більшості випадків безпечніше бути серед кваліфікованих. Усім було страшно. Амон побачив підлітка – і вистрілив йому в голову. Левартов помітив той вираз, який проскочив у погляді Амона. Це погляд говорив: "Ось він!" Рабинові здалося, що той бідолашний підліток лише тимчасово відволік Амона від нього.

За кілька днів Амон зупинився коло верстата Левартова і став засікати, скільки петель той зробить за певний час. Левартов з гідністю взявся вирізувати петлю. Амон вважав, що єврей підранку міг виробити більше петель, тому вивів його з цеху. Та коли Амон Гьот уже хотів вистрелити в жертву, пістолет два рази дав осічку. Амон витяг револьвер, та і вньому виявилася зіпсованою запальничка. Амон вдарив його в обличчя вільною лівою рукою. Гауптштурмфюрер Гьот тоді попросту залишив Левартова під стіною.

Оскар сказав Штерну, що на "Емалії" завжди знайдеться місце для Левартова. Коли Левартов і його дружина прибули до табору при "Емалії" влітку 1943 року, в п'ятницю рабина відпускали від верстата, і він ішов до свого бараку, щоб проводити кидуш. Для цього Шиндлер давав вино.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 24

Поставки хліба з плашувської пекарні на фабрику-табір на Липовій вулиці являли собою кількасот хлібин двічі на тиждень і зрідка особливий знак уваги у вигляді половини кузова ріпи. Ці нечисленні подачки у Гьотових звітах множились і важчали. Коли б Оскар узалежнювався від Амонових харчів, то кожен з його 900 працівників з'їдав би, напевне, сто грамів хліба на день, заїдаючи його юшкою раз на три дні. Тому самостійно і через управителя Оскар витрачав п'ятдесят тисяч злотих на місяць,

купуючи на чорному ринку харчі для табірної кухні. Оскар, здається, і гадки не мав, що того літа 1943 року був одним із найбільших незаконних годувальників в'язнів у Польщі.

Того літа сталася маса пригод, які поповнили міфологію Шиндлера: багато з в'язнів Плашува і майже всі на "Емалії" ледь не релігійно вірили в надзвичайну рятівну могутність Оскара.

Одного дня подивитися, як працюють в'язні на фабрику Оскара прийшов Амон і побачив, що Ламус працює повільно. Сержант Грюн отримав наказ розстріляти Ламуса. Тож він схопив чоловіка, а інспекція пішла далі табором. Хтось із цеху металообробки помчав до pana директора й повідомив тривожну новину Шиндлерові. Оскар вискочив у двір, де Грюн уже приставляв Ламуса до стінки. Оскар закричав, що вони не мають права розстрілювати його робітника. Грюн був розумний. Він знав, що решта інспекторів подалися в цехи, де стоїть страшний шум, гупають металеві преси, ревуть верстати, що їм геть не буде чути, стріляв він чи ні. Ламус – то така дрібниця, що вони ніколи не завдадуть собі клопоту перевіряти, чи його страчено. Грюн отримав від Шиндлера горілку за те, щоб не стріляти.

Оскар часто підкупляв гестапівців випивкою, чи споював, щоб врятувати євреїв. Якось брати Данціґери вивели з ладу металевий прес. Хтось, – Оскар завжди казав, що то був якийсь шпигун на фабриці – виказав Данціґерів плашувській адміністрації. Братів забрали з "Емалії" і наступного ранку на перекличці оголосили, що будуть їх вішати. Оскар приїхав до Плашува, прихопивши з собою коньяк і найкращу польську ковбасу. Важко все ж повірити, що Амон вдовольнився самим коньяком і ковбасою. У кожному разі, після бесіди він уже не так ревно дбав про цілісність державних металевих пресів, і о шостій, у час оголошеної страти, брати Данціґери на плюшевому сидінні Оскарового лімузина верталися до "Емалії".

Звичайно, ці всі перемоги були частковими. Наприклад, Еміля Краутвірта, інженера з "Емалії", стратили в Плашуві. СС демонструвало, хто є справжнім господарем табору. Краутвірта було засуджено за якісь листи, які він писав краківським бунтівникам. А якогось підлітка Гаубенштока взагалі зібралися вішати за те, що хтось почув, як він співає "Волгу", "Калінку-малінку" та інші заборонені російські пісні. Коли різник вибив табуретку з-під ніг Гаубенштока, мотузка порвалася, і хлопець, посинілий, задихаючись, із зашморгом на шиї, порачкував до Ѓьота, обійняв його ноги. То був найвищий ступінь приниження. Амон пристрелив хлопця в голову. Коли бідолашний інженер Краутвірт побачив страшну смерть хлопця, він вихопив бритву, яку ховав у кишені, – і полоснув по обох своїх зап'ястях. Потім його все одно повісили.

Коли доктор Седлачек удруге приїхав з Будапешта до Кракова, Оскар висунув припущення, що комендант Плашува поводить себе настільки дико, бо п'є кепські напої, наприклад, місцевий так званий коньяк, котрий ще більше послаблював його вже порушене відчуття, що все має певні наслідки. На частину суми в райхсмарках, привезеної доктором Седлачком на "Емалію", слід купити ящик щонайкращого коньяку. Оскар піднесе його Амонові і в ході розмови вкладе комендантові в голову

думку, що так чи інак війна скінчиться, і діяльність окремих осіб буде розслідуватися. Тоді може виявитися, що навіть друзі почнуть пригадувати, що Амон інколи діяв занадто ревно.

Вахтмайстер Освальд Боско, який раніше контролював периметр гетто, був чоловіком ідеї. Він не міг працювати в межах СС і втік зі свого поліцейського відділку на Подгужі й подався до партизанських лісів у Неполомицях. В Армії Людовій він намагався спокутувати той дитячий захват, який відчув щодо нацизму влітку 1938 року. Його, перевдягненого польським селянином, врешті впізнають у селі на захід від Кракова і розстріляють за зраду. Боско стане мучеником. Він подався в ліс, бо не мав іншого вибору. У нього не було таких фінансових ресурсів, щоб впливати на систему, як в Оскара.

Боско перший виявив свою позицію, залишивши порожню поліцейську форму на вішаку на Подгужі, а Шиндлер – почепивши свій здоровенний значок і напуваючи божевільного Амона Ѓота найкращим коньяком.

Уже вечоріло, Оскар і Амон сиділи в салоні на білій віллі коменданта. До них зазирнула Ѓотова коханка Майола. Гелена Гірш, служниця Амона, принесла різноманітні закуски. Вона заточувалася від втоми. Минулого вечора Амон побив її за те, що приготувала їжу для Майоли без його дозволу; вранці він змусив її п'ятдесят разів пробігти вгору і вниз сходами трьох поверхів вілли за слід від мухи на одній з картин у коридорі. Гелена розуміла невідворотність власної смерті. Дівчина думала тільки про те, як зберегти життя молодшій сестричці, яка працювала на табірній кухні. Вона тримала у сховку гроші, якими сподівалася допомогти сестрі вижити.

Оскар почав переконувати коменданта бути стриманішим. Амон сприймав це добре. Зранку він пригадає попередження Оскара і зіставить його зі свіжими новинами про нову російську загрозу на фронті біля Києва. Сталінград від Плашува неймовірно далекий. А от відстань до Києва можна собі уявити.

За кілька днів після п'ятики Оскара з Амоном на "Емалію" почали надходити новини, що подвійна спокуса подіяла на коменданта. Амон, принаймні тимчасово, припинив свавільно вбивати людей.

Одного дня Штерна провели до нової квартири Оскара. Там уже були Седлачек, і другий єврей Бабар. Штерн до того часу не бачив ні Седлачка, ні Бабара і думав, що Оскар поводить себе необачно. Оскар сказав йому, що цим двом людям можна довіряти. Урешті, Штерн до вечора писав доповідь. Організація з порятунку в Будапешті й сіоністи в Стамбулі отримають від Штерна надійні відомості. Якщо помножити свідчення Штерна на 1700 великих і малих таборів примусової праці в Польщі, то вийде картина, від якої світ здригнеться!

Штерн за наказом Оскара навіть провів будапештських гостей табором Амона і показав дорогу з надгробних плит євреїв. Далі вони проминули Puffhaus, бордель для есесівців і українців, в якому працювали польські дівчата, а потім підійшли до каменоломні, де працівники вгризались у вапнякову скелю. Тут гинули люди у важкій праці з молотком і зубилом. А весь цей огляд проводився дуже рано, поки Амон ще

відсиплявся після п'ятики.

Розділ 25

Євреї Шиндлера казали між собою про Оскара так: "Слава Богу, він більш вірний нам, ніж своїй дружині". Всілякі чиновники нюхом чули пристрасть Оскара. Один чиновник, такий собі доктор Зопп, переказав герові Шиндлеру через посланця-поляка, що в нього є до Шиндлера своєрідна справа. У в'язниці на Монтелюпі сидить жінка на ім'я фрау Гелена Шиндлер. Доктор Зопп знав, що вона не родичка Оскарові, але її чоловік вклав певні гроші в "Емалію". У неї були сумнівні арійські документи. Жінку могли розстріляти, та якщо Оскар викладе певну суму, сказав Зопп, то лікар охоче випише довідку, що з огляду на стан здоров'я пані Шиндлер слід дозволити проходити курс лікування безпосередньо в Марієнбаді, в Богемії. Оскар пішов до кабінету Зоппа, де виявив, що лікар просить за довідку п'ятдесят тисяч злотих. Торгуватися сенсу не було. Протягом дня Оскар добув гроші і особисто ходив по неї, щоб потім передати її спільним друзям у місті.

Оскар передавав єврейським знайомим усі гроші, які отримував від Седлачка, крім витрачених на коньяк для Ѓьота. То не завжди була проста справа. Не витрачалися Седлачкові гроші й на те, щоб відшкодувати фабриці хабарі, які Оскар роздав великим і малим функціонерам СС протягом 1943 року, щоб вони не давали рекомендацію закрити табір при "Емалії". Також зовсім не із Седлачкових грошей купувався роздубаний "мерседес" в унтерштурмфюрера Йона. Йон запропонував Оскарові купити той "мерседес" тоді, коли Оскар попросив до себе на "Емалію" ще тридцять людей із Плашува. Авто, яке Оскар якось купив за дванадцять тисяч злотих, потім рекувізував друг і брат-офіцер Лео Йона унтерштурмфюрер Шайдт для використання на будівництві навколо табору. Пізніше в неофіційній згадці про цей інцидент Шиндлер казав, що був радий стати у пригоді обом панам офіцерам.

Розділ 26

Раймунд Тіч допомагав у дещо інакший спосіб. Тіч був тихий, типовий канцелярський працівник з австрійських католиків, він накульгував; був на десять років старший за Амона з Оскаром. У таборі Плашув він керував фабрикою Юліуса Мадріча з пошиття уніформи — підприємством, де працювали 3 000 осіб: швачок і механіків. Перший його спосіб допомоги полягав у шахових партіях з Амоном Ѓьотом. Він програвав Амону, і той після гри був добрішим. Тіч намагався розтягти партію години на три. Коли працівники в адміністрації бачили, як Тіч кульгає Єрусалимською на своє шахове чергування, то знали, що тепер атмосфера буде здоровіша до вечора.

Незалежно від доктора Седлачка і чоловіка з кишеньковою камерою, приведених Оскаром до табору, Тіч теж почав фотографувати. Іноді він знімав те, що було видно з вікна його кабінету, іноді — фотографував цехи з далекого кутка і в'язнів у смугастій формі, які займалися вагонетками, знімав, як роздають хліб і суп, як риють канали й котловани. Здається, він навіть фотографував Амона зблизька на комендантській терасі, за відпочинком у шезлонгу.

Тіч не проявляв фотографій. Як архів, вони безпечніше й компактніше зберігалися

в касеті. Тіч ховав плівки в залізній коробці на своїй краківській квартирі. Так само він тримав дещо із залишків добра євреїв Мадріча – те останнє, чим єврей міг спробувати відкупитися.

Аж в листопаді 1963 року чоловік, який вижив завдяки Шиндлерові (Леопольд Пфедерберґ) таємно купив за п'ятсот доларів коробку з плівками у Раймунда Тіча, котрий на той момент уже мав останню стадію хвороби серця. Навіть тоді Раймунд не бажав, щоб плівку було проявлено, доки він не помре. Коли Раймунда поховали, плівки були проявлені.

Тічеві чудово пасувала роль праведного відлюдника, натомість Оскар став таким собі богом порятунку, по-грецьки дволиким, наділеним усіма людськими вадами.

Одного вечора в неділю генерал Юліус Шиндлер власною персоною завітав до Плашува, щоб з'ясувати, чи має існування табору бодай якесь значення для воєнних дій. Адже наставав час, коли від шефів поліції СС почали вимагати закрити Плашув, оскільки його репутація як ефективного промислового комплексу в Інспекції з озброєння була не найкраща.

Перед інспектуванням генерала з почтом нагодували обідом на "Емалії". Потім інспекція покотила до Плашува своїми "мерседесами" в стані, далекому від професійної безсторонності. Огляд почався зі швацької фабрики Мадріча. То був козир Плашува. Офіційна інспекція розпочалась, аж тут світло в усіх цехах згасло: друзі Іцхака Штерна з генераторної влаштували аварію електромережі. Високі гості присвічували собі ліхтариком, а верстати працювати не могли, тож менше провокували професійні почуття інспекторів.

30 000 людей Плашува не знаходили собі місця на нарах, чекаючи на присуд Юліуса Шиндлера. Через обід в Оскара й аварію з електрикою, як говорить міф, Плашув був урятований.

А поки СС та Інспекція з озброєння розглядали варіанти майбутнього табору, Йозеф Бау – молодий краківський художник, з яким Оскар згодом близько познайомиться, – до нестями закохався в дівчину на ім'я Ребекка Танненбаум. Бау працював у будівельному управлінні табору креслярем, у тій самій будівлі, де був і кабінет Амона. Бау був протеже Іцхака Штерна, і Штерн згадував його в розмові з Оскаром як вправного кресляра і людину, яка, принаймні потенційно, зможе допомогти з підробкою документів. Його обраниці випали більш ризиковані випробування. Ребекка Танненбаум була сиротою, була мила на лице й зграбненька. Дівчина добре розмовляла німецькою. Ребекка була манікюрницею. Щотижня вона працювала з руками Амона; доглядала вона й руки Лео Йона, доктора Бланке і його коханки. Амонові сподобався професійний підхід Ребекки, як вона щебетала по-німецьки про його пальці. Ребекка з Амоном обмінювалися враженнями від довоєнних поїздок на води до Карлсбада, жахіття зборів на пляці здавалися їй чимось далеким і неймовірним. Одного дня вона відчула себе достатньо впевненою, щоб запитати, чому він весь час тримає під рукою револьвер. "Це на випадок, якщо ви мене раптом поріжете", – сказав Амон Ґьот.

Одного дня вона побачила, як Амон тагнув за волосся її подругу Гелену Гірш. Волосся виривалося з корінням. А одного вечора величезний пес Амона стрибнув на неї. Ѓьот посміхався, розвалившись на канапі. У той час, коли Ребекка займалася руками коменданта, він пристрелив свого чистильника взуття за неякісну роботу, повісив п'ятнадцятирічного ординарця Польдека Дересевича за блоху, знайдену на одному з собак, і стратив свого слугу Лісека за те, що позичив коляску і коня Бошеві, не спитавши.

Ребекка зустріла Йозефа Бау одного сірого ранку, коли художник стояв біля бауляйтунґу. Це був настільки фантастичний і галантний кавалер, що вони навіть ще не цілувалися. А пригорнути одне одного як слід їм вдалося якраз у домі Амона. Це було після сеансу манікюру. Отримавши від Гелени мила і гарячої води, Ребекка крадькома пробралася на верхній поверх, порожній через іще не завершений ремонт, щоб там попрацювати блузку і білизну. Прала вона у своїй посудині для харчів. Завтра туди наливатимуть суп. Аж тут прийшов Йозеф. Він робив займався тут ремонтом. Коли вони міцно пригорнулися одне до одного, Ребекка суворо сказала йому йти.

У Плашуві були й інші відчайдушні романи, навіть в есесівців, але розвивалися вони не так безхмарно, як стосунки між Йозефом Бау і манікюрницею. Обершарфюрер Альберт Гуяр, той самий, який розстріляв доктора Розалію Блау в гетто і Діану Райтер після обвалу фундаментів, закохався в єврейку з табору. Дочка Мадріча захопилася молодим євреєм із тарновського гетто – той, звичайно, працював на тарновській фабриці Мадріча, доки досвідчений ліквідатор Амон наприкінці літа не вчинив із тарновським гетто так само, як і з краківським. Тепер юнак працював у цехах Мадріча в Плашуві, і дівчина могла навідувати його там. Але з цього нічого вийти не могло. Так само чесний Раймунд Тіч закохався в одну зі своїх швачок. Гуяру сам Амон наказав припинити ці дурниці. Тож Альберт пішов зі своєю дівчиною до лісу і з найніжнішим жалем вистрілив їй у потилицю.

На початку січня 1944 року табір Плашув оголосили концентраційним табором, підпорядкованим центральній владі в Оранієнбурзі, що біля Берліна. Філії Плашува, такі як "Емалія" Оскара Шиндлера, нині переходили під контроль Оранієнбурґа. Шернер і Чурда втратили безпосередню владу. Плата за використання праці всіх тих в'язнів, що працювали в Шиндлера і Мадріча, уже йшла не на Поморську, а в кабінет генерала Ріхарда Глюкса. Оскар, коли хотів дружніх послуг, мав не тільки їхати до Плашува і там задобрювати Амона, не тільки частувати обідом Юліана Шернера, а й достукатися до певних офіційних осіб величезного бюрократичного комплексу в Оранієнбурзі. Тут гер Оскар Шиндлер повів мову про своє невеличке підприємство на Заблочі. Доручили його справу якомусь середньому чинові. Оскар не засмутився. Він пішов до того офіцера і сказав, що його цікавить постійність його робочої сили. Шиндлер згадав ім'я Еріха Ланґе. З обличчя есесівця Оскарові було видно, що це ім'я дещо означало. Оскар дістав лист від полковника. Полковник Ланґе був чоловік впливовий – начальник берлінського штабу Інспекції з озброєння. Оскар зустрівся з ним у Кракові на вечірці в генерала Шиндлера.

Оскара попередили, що ситуація з євреями, навіть кваліфікованими працівниками на військовому виробництві, завжди ризикована... Урешті Оскар залишив Оранієнбург принаймні з деякими гарантіями того, що його краківський фабричний табір стоятиме й далі.

Новий статус Плашува створював проблеми закоханим, тому що в ньому був запроваджений статевий поділ. По всіх загородженнях між чоловічою і жіночою частиною табору було пущено струм, паркан навколо промислового сектора був повністю електрифікований. Час спілкування тепер обмежувався коротким ходінням по Аппельпляцу перед самою перевіркою, до того як пролунає наказ шикуватися. Кожна пара придумала свою мелодію: її насвистували в натовпі й чекали на відгук, який мав пробитися крізь ліс голосових перешкод.

Але при цьому куртуазний роман Ребекки і Йозефа набирив сили. Потім Йозеф примудрився добути на складі одягу сукню якоїсь померлої жінки. Він перевдягався на жінку і приходив до дівчини. Його коротке волосся жодного з есесівської охорони не дивувало, бо більшість жінок були стрижені через вошей. У бараці Ребекки старше жіноцтво спіймало Йозефа на слові. Коли вже він хоче традиційного сватання, то вони тут же увійшли в так само традиційну роль опікунок дівчини. Зі своїх чотириповерхових нар вони поглядали вниз на двох дітей, доки всі поринали в сон. Незручність, запах немитого тіла іншої людини, ризик набратися вошей від сусідки – це все не було настільки важливе для почуття гідності, як правильність, чесність оцього залицяння.

Наприкінці зими Йозефу вдалося нарвати перших весняних квіточок. Він проніс квіти через табір, а коли проминав віллу Амона, побачив коменданта і вже думав, що буде вбитий. Коли Амон пройшов мимо, навіть не помітивши його, не маючи нічого проти того, що архітектор просто так стоїть із лінійкою в руках, Йозеф Бау відчув, що в житті є певні запоруки.

Амон тим часом зайшов до табору через задні ворота і побачив, що дівчинка Варренгаупт сидить у його лімузині в гаражі, хоч мала помити машину. Амон застрелив дитину. А ще були мати й дочка, яких Амон помітив через вікно кухні. Вони занадто повільно чистили картоплю. Він перехилився через підвіконня й застрелив обох. Але ось перед ним стоїть закоханий єврей-кресляр, і в його руках труситься лінійка. Але Гьот спокійно йде мимо. Бау відчув, що має скористатися своєю шаленою удачею і вчинити щось неймовірне. Одружитися, звичайно, було найбільш неймовірною річчю.

Йозеф таки одружився з Ребеккою. Рабина не було. Організувала церемонію пані Бау, мати Йозефа. У майстерні ювеліра Вулкана хтось викував дві обручки зі срібної ложки, яку пані Бау переховувала під стелею. На підлозі бараку Ребекка сім разів обійшла навколо Йозефа, і він розбив склянку – тобто перегорілу лампочку з будівельного управління – підшоною черевика. Парі виділили нари на самій горі. Заради затишку їх завісили простирадлами. Та побути разом вони не змовгли, бо у таборі підняли тривогу. Йозеф думав, що це не дорахувалися його. Коли усе затихло, а закохані знову усамітнилися, якщо це можна так назвати, знову почулися сирени.

Йозеф пробрався зі страхом в чоловічу частину табору, на щастя, струму в сітці не було. Пізніше виявилося, що цього взагалі не шукали. Шукали трьох молодих сіоністів, які втекли вантажівкою з виробами фабрики, де робилися для вермахту матраци, набиті водоростями.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 27

1944 року Оскару виповнилося 36 років. Емілія, як завжди, надіслала йому вітання з Чехословаччини, а Інґрід і Кльоновська вручили подарунки. Його домашній устрій майже не змінився за ті чотири з половиною роки, які він провів у Кракові. Інґрід була неофіційною дружиною, Кльоновська – подружкою, Емілія – відсутньою зі зрозумілих причин законною дружиною.

Амон на той момент дуже тішився дружбою з Шиндлером. З огляду на суттєву підтримку табору "Емалії", незадовго до свята Амон попросив і отримав у постійне користування один із "мерседесів" Оскара – не отой брукхт, який Шиндлер колись купив у Йона, а найелегантніший у гаражі "Емалії". Щоб привітати Оскара, Амон привів Генрі Роснера, який загравав на скрипці. На той час Роснер уже завбрав в табір свого сина Олека, який переховувався у краківських друзів. Опинившись у таборі, Олек змішався з невеличкою юрбою тамтешніх дітей, багато з яких не були зареєстровані в тюремних записах, на їхню присутність у Плашуві в'язні дивилися крізь пальці, а молодше табірне начальство терпіло. Польдек Пфедферберг, який їздив вантажівкою по коробки з інструментами, провіз хлопчика на територію табору.

Тепер в'язні Плашува відчували, що мати справу з Амоном стало безпечніше. Начальство з Оранієнбурґа забороняло кару на місці. Амон більшу частину часу стримувався. Тепер у Плашуві спалювали тіла євреїв, що були вбиті раніше. Готуючись до російського вторгнення, СС закривало свої заклади на сході. Величезний комплекс Аушвіц у безпечній Верхній Силезії мав виконати своє велике завдання на сході, а тоді крематорії зрівняють із землею. Відділ D вимагав від Амона знайти всіх вбитих і спалити. 150 000 пройшли через Плашув і його п'ять філій. З них, за даними поляків, 80 000 загинуло там у розстрілах чи в епідеміях. Ці цифри жахають тих, хто пережив Плашув і пам'ятає страшну роботу зі спалювання тіл. Вони кажуть, що відкопано було 8–10 тисяч тіл.

Викопували тіла в'язні-чоловіки, які працювали в масках і все одно ледве витримували сморід. На простирадлах, у візках, на ношах із гілля трупи приносили на місце спалення і клали на штабелі дров. Так шар за шаром закладалося вогнище, і коли висота купи сягала плеча людини, усе поливали бензином і підпалювали.

Оскар міркував, що там тепер разом з усіма горить родина Спіри. Він був вражений, коли стратили всіх поліцаїв гетто і їхні сім'ї минулого Різдва, щойно Симхе Спіра закінчив керувати демонтажем гетто. Їх зібрали всіх, із дружинами й дітьми, сірого вечора і стратили.

Спалили й Гуттера і всю його родину, хоч він був агентом Боша на чорному ринку поза Плашувом. Шиндлер вирішив рятувати Штерна.

Розділ 28

У конторі Амона в будівлі Адміністрації було двоє друкарів. Першою була молода німкеня фрау Кохманн, а другим – старанний молодий в'язень Метек Пемпер. Колись Пемпер стане секретарем Оскара, але влітку 1944 року він працював з Амоном і, як і кожен на такому місці, не плекав особливих надій на майбутнє. У Пемпера була фотографічна пам'ять, яка в майбутньому спричиниться до того, що Амона повісять у Кракові. Але Пемпер тоді не вірив, що такий час колись настане.

У 1944 році, якби його спитали, хто стане наступною жертвою Г'отових високих вимог, Метек, напевно, сказав би: "Я". Для роботи з конфіденційними документами в Амона була фрау Кохманн, і близько не така компетентна, як Метек, яка повільно друкувала з голосу. Іноді Амон порушував своє правило і диктував конфіденційний текст юному Пемперу.

Пемпер зберігав копії і читав їх. На очі йому потрапляли неймовірні таємні документи.

Тепер, у квітні, Пемпер дізнався, що у табір мають прийняти угорців. Їх везли на Німецький завод зброї DAW. З огляду на те, що Угорщина тільки нещодавно перейшла під німецький протекторат, ці угорські євреї і дисиденти були в здоровішому стані, ніж ті, хто роками просидів у гетто, а відтак – в ув'язненні. Так що вони стали просто знахідкою для заводів Аушвіцу. На жаль, місце у DAW для них ще не було готове. Г'от вирішив прийняти угорців, але спершу ліквідувати непродуктивний елемент у таборі (тобто вбити "непотрібних").

Отже, Амон мав зорганізувати процес сортування в таборі. Він за один день відмовив у праві на життя більшій кількості людей, ніж Оскар Шиндлер своєю хитрістю й шаленими витратами рятував на "Емалії". Амон назвав цей відбраковувальний процес "Die Gesundheitaktion" (щось ніби Операція "Здоров'я"). 8 травня есесівський лікар доктор Бланке, доктор Леон Гросс і кілька чиновників розглядали в'язнів барак за барак. Голі євреї мусили бігати сюди–туди і показувати, хто сильніший. Таких залишали живими. Це була безглузда і принизлива фізкультура.

Жоден із в'язнів не знав результатів до наступної неділі, коли знову всіх зібрали. Тих, кого відбракували на Gesundheitaktion, повели на східний край пляцу. Амон очікував, що може статися заколот, і заручився допомогою краківського гарнізону Вермахту, який тримався поблизу на випадок повстання в таборі.

Усе скінчилося тим, що тисяча чотириста дорослих і двісті шістдесят вісім дітей відправили в Аушвіц. Пемпер побачить ці цифри й запам'ятає, Амон залишиться ними невдоволений. Хоча це не та кількість, якої сподівався Амон, вона на той момент уже створювала місце для тимчасового утримання великої кількості угорців.

Олек Роснер у другу неділю ховався під стелею бараку, де було ще двійко дітей. Кожна дитина у Плашуві з однаковою затятістю обрала власну схованку. Комуś більше підходили вузькі місця між бараками, хтось ліз до пральні, хтось – у сарайчик за

гаражем. Чимало з таких схованок виявили чи в попередню неділю, чи в оту, і вдаватися до них уже не випадало.

Врятуватися від Аушвіцу цього разу вдалося 13-річному сироті. Він скидався уже на дорослого, тож коли опинився між приречених дітей, то непомітно перейшов до дорослих, що залишалися. І, як і Червону Шапочку, його ніхто не помітив. Він стояв як переконливий дорослий серед інших. Тоді, вдавши, що в нього схопило живіт, хлопчик попросився до туалету. Зайшовши досередини, він спустився у ту дірку, куди випорожнювалися. Сморід засліпив його, в рот, вуха і ніс полізли мухи. Там сиділо ще десятеро дітей... Під час наступних обшуків цих дітей все одно знайшли і відправили до Аушвіцу.

Розділ 29

Оскар, Мадріч, Бош зібралися в Амона, який вирішив попередити про напад партизанів ззовні і про зіткнення між партизанами і в'язням. Оскар спробував уявити таке, та це було неможливо.

Після цих зборів, що б вони не означали, Оскар повів Амона до машини, припаркованої біля адміністрації. У багажнику було пречудово оздоблене сидло. Оскару було необхідно час від часу робити Амонові такі подарунки, хоча плата за примусову працю на DEF уже не йшла і близько до рук гауптштурмфюрера Гьота. Оскар запропонував підвезти Амона разом із новим сидлом до комендантської вілли.

Коли вони їхали повз залізницю, Шиндлер побачив вагони, набиті людьми. Надворі була страшна спека, і люди благали води. Оскар загальмував. Амон поблажливо посміхнувся до свого сентиментального товариша. Частково у вагонах люди з Плашува, сказав Амон, а ще люди з табору праці в Шебне. А ще поляки і євреї з Монтелюпі. Вони їдуть до Маутгаузена.

Оскар спитав Амона, чи можна викликати його пожежну машину. Амон не заперечував. Він знав: Оскар розуміє, що означає Маутгаузен. Якщо полити водою вагони з людьми, то це їм дасть якусь надію на майбутнє. Але отак обладіяти – чи це, з будь-чєї точки зору, не є істинною жорстокістю?

Шланг пожежної машини досягав тільки до половини ешелону. Тоді Оскар попросив, щоб Амон йому позичив вантажівку чи фургон і послав кількох українців на Заблочє по шланги з DEF. Амон був готовий на все заради життєвої комедії.

Офіцери й сержанти сміялися з вчинку Шиндлера: "І від чого, він собі думає, їх рятує?" Оскар викликав свого управителя з кошиком випивки, цигарок, хороших сирів і ковбас і дав усе це сержанту, який мав прослідкувати, щоб на станціях відчиняли вагони. Минуть роки, і двоє з пасажирів цих вагонів, які лишилися в живих, – доктори Рубінштейн і Фельдштейн, – розповіли Оскарові, що сержант часто давав наказ відчиняти вагони і регулярно наповнював відра водою під час довгої і важкої поїздки до Маутгаузену. Хоча для більшої частини тих, хто їхав, це стало всього-на-всього маленькою підтримкою перед смертю.

Шиндлер довів Амона з сидлом до вілли. Амон помічав, що Оскар і далі тривожиться, і вперше за час їхнього знайомства дав товаришеві життєву пораду. "Та

розслабся ти, – сказав Амон. – За кожним потягом, що їде звідси, все одно не побіжиш".

Якось ввечері Адам Гарде, інженер і в'язень на "Емалії", отримав наказ піти до Шиндлера. Адам побачив, що Оскар слухає радіо: повідомлялося про замах на Гітлера. Оскар надіявся, що фюрер загинув. Шиндлер і Гарде довго чекали якихось новим і випивали. Вони хотіли дочекається тої смерті, що поверне Європі здоровий глузд. Вони знову ставали її громадянами – вони вже не в'язень і гер директор. Та потім по радіо почувся голос Гітлера – всі мрії Оскара були розбиті.

Того пізнього літа подейкували, що назріває якесь серйозне переміщення в'язнів. Ці чутки турбували і Оскара на Заблочі, а в Плашуві до Амона дійшла неофіційна інформація, що табори буде розформовано. Гьот викликав Мадріча, Шиндлера й Боша до Плашува і провів оту зустріч, де лякав партизанами, лише з тим, щоб надати собі вигляду захисника. Тоді Амон їздив до Вільгельма Коппе, нового шефа поліції генерал-губернаторства, і брехав, що в таборі виникла партизанська організація, що сіоністи з-за дроту підтримують зв'язки з радикалами Армії Людової та Єврейської бойової організації. Амон питав: якщо він спочатку стрілятиме, а потім надсилатиме доповідь до Оранієнбург'а, чи шановний обергруппенфюрер Коппе буде на його боці? Амон отримав згоду.

Оскар відчував на тих зборах, що Амон не через партизанів переймається. Адже Гьот хвилювався щодо Вілека Хіловича, свого єврейського шефа табірної поліції. Амон часто вдавався до послуг Хіловича як агента на чорному ринку. Амон хвилювався щодо всіх спільників Хіловича. Про Амона вони знали не менше, ніж про яку-небудь жалюгідну швачку на фабриці Мадріча. Тож коли з закриттям Плашува вони перейдуть до іншого табору, розумів Амон, то спробують приторгувати своїм знанням про його оборудки.

Амон влаштував все так. Викликав Совінського, найманця СС, завербованого в чехословацьких Верхніх Татрах, і домовився, що той піде до Хіловича і запропонує йому план утечі. Амон не сумнівався, що Хілович охоче піде на такі перемовини. Совінський зробив усе як слід. Хіловича така пропозиція зацікавила. Але, сказав Хілович, хай Совінський дасть йому зброю як запоруку взаємної довіри. Совінський доповів про ці переговори комендантові, й Амон дав Совінському пістолет 38 калібру зі спіяним пробійником. Совінський передав цю зброю Хіловичу, який, звичайно, не мав потреби і змоги його перевіряти. Зате Амон потім міг поклястися і Коппе, і начальству з Оранієнбург'а, що виявив у в'язня зброю.

Хілович з родиною сховався в машину, яка мала перевезти їх з табору, та на воротах почався обшук, Амон "знайшов" у Хіловича пістолет і діаманти. Хіловича засудили до страти там, коло брами. Увесь клан Хіловича розстріляли з пістолетів по одному.

Після цього Амон склав доповідні для Коппе і генерала Глюкса, у яких пояснював, як порятував Плашув, придушивши повстання в зародку. Пемпер мав надрукувати ці листи, а Амон дав йому останню вказівку: залишити між місцем для підпису місце для

ще одного прізвища. Пемпер подумав, що це для нього і готувався загинути.

Як виявилось, оте порожнє місце було призначене для літнього в'язня, який мавдесь поза табором заховані діаманти. Амон викликав того діда на віллу, запропонував йому зберегти життя, коли той скаже, де його скарби, дід свій сховок показав – і Ѓьот, звичайно ж, його розстріляв і дописав у доповідь.

Розділ 30

Оскаркові прийшов лист від начальника штабу із озброєння: Плашув і табір при "Емалії" мають розформувати. В'язнів "Емалії" буде відправлено до Плашува, де вони чекатимуть на переміщення. Оскару було дано вказівку якомога швидше згортати своє виробництво на Заблочі, залишаючи на місці тільки тих техніків, які потрібні для демонтажу фабрики.

Першою реакцією Оскара була холодна лют. У листі навіть не вказувалося місце, куди "перемістять" працівників. Губернатор Франк якось казав, що після завершення війни з поляків, українців і всієї тієї іншої наволочі, яка тут товчеться, можна буде хоч би й фарш робити, хоч що завгодно.

Оскар дізнався від Амона, що усіх чоловіків із Плашува відправлять у Ѓрьосс-Розен. Усіх жінок – до Аушвіцу. Ѓрьосс-Розен був великим табором із каменоломнею в Нижній Силезії.

Коли новина про розформування "Емалії" досягла цехів фабрики і пронеслася бараками, дехто з людей Шиндлера вирішив, що настав кінець усієї їхньої безпеці. Перлмани, чия дочка ризикувала своїми арійськими паперами, щоб виручити їх, вважали, що прийшла їхня смерть. Рабі Левартов теж змирився. Він повертався до того, що не докінчив Амон.

Наприкінці літа, коли працівники "Емалії" спакували речі і їх повели назад до Плашува, серед них ходили чутки, що Оскар збирається всіх викупити. Він казав це Ѓарде, казав і Банкеру.

Сім'я Горовиців повернулася до Плашува. Ѓхній батько Долек минулого року зміг прилаштувати своїх на "Емалію", але тепер вони повернулися. Ѓого жінка Регіна, шестирічний Ричард, Ньюся, якій уже стукнуло одинадцять. Долек вірив, що Оскар складе список людей і визволить їх. Список Оскара, в уявленні багатьох, був уже не просто якоюсь там таблицею. То був Список. То була чарівна колісниця, яка має спуститися до землі. Ідея забрати з собою євреїв із Кракова зародилася в Оскара одного вечора в гостях на Ѓьотовій віллі. Оскар раптом розповів йому, що хоче перенести свою фабрику до Чехословаччини і забрати з собою своїх кваліфікованих працівників. Він дав Амонові зрозуміти, що буде дуже вдячний за будь-яку підтримку. Згадка про вдячність завжди викликала в Ѓьота радісне хвилювання. Так, сказав він, коли Оскар зможе домогтися підтримки всіх тих комітетів, то він, Амон, дозволить забрати з табору людей за списком.

Оскар та Амон грали в карти. За годину, коли Амон уже був винен Оскаркові 3 700 злотих і кисло нарікав на те, що карта не йде, Оскар запропонував змінити ставку. Ѓому там, у Моравії, коли він переїде до Чехословаччини, буде потрібна служниця. Там

не знайти таких розумних і гарно вишколених, як Гелена Гірш. Оскар запропонував Амонові зіграти ще одну партію з подвійним ставками. Якщо Амон виграє, то Оскар йому дасть сім тисяч чотириста злотих. Якщо в того буде виграшна комбінація, то матиме чотирнадцять тисяч вісімсот злотих. Але якщо виграю я, сказав Оскар, то ти мені до списку даєш Гелену Гірш! Гьот був до служниці дуже прив'язаний і так просто програвати її в карти не хотів. Значно раніше в історії Плашува Шиндлер пробував попросити Гелену на "Емалію", але Амон відмовляв йому.

Шиндлер не питав себе, чи гарно ставити дівчину на карту. Якщо він програє, шанси витягти її в інший спосіб будуть невисокі. Оскар написав на ньому текст зобов'язання, який Амон мав підписати в разі програшу: "Дозволяю вносити прізвище в'язня Гелени Гірш до будь-якого списку кваліфікованих працівників до переміщення разом із фабрикою "Емалія" гера Оскара Шиндлера". Амон програв. На своїй кухні Гелена Гірш і не підозрювала, що карти її врятували.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 31

Восени 1944 року Шиндлер наполегливо готував остаточний притулок для тих, кого забрали з "Емалії". І не лише для них. На початку вересня він поїхав на Подгуже й навідав Мадріча, у якого на швацькій фабриці на той момент працювало понад три тисячі в'язнів. Фабрику також мали розформувати. Оскар виклав свою ідею табору Мадріча–Шиндлера де-небудь у Високих Єсеніках; таке собі задимлене тихе промислове селище. Мадрічеві ця думка сподобалася, але погоджуватися він не поспішав. Йому треба було подумати над цим. Хоча він і не міг зізнатися в цьому Оскарові, але, ймовірно, побоювався керувати фабрикою разом із таким демонічним шибайголовою, як пан Шиндлер. Не отримавши ніякої конкретної відповіді від Мадріча, Оскар поїхав до Берліна і почастивав обідом у ресторані полковника Еріха Ланге. Оскар говорив, що може перейти до виробництва снарядів. Ланге написав рекомендацію, якої потребував Оскар, до Комітету з евакуації і німецьких чиновників у Моравії. Згодом Оскар скаже про цього загадкового офіцера, що той надавав суттєву допомогу. Через Ланге Оскар поговорив із членом Комітету з евакуації в ОКН на вулиці Бендлера. Цілком може бути, сказав той чиновник, що евакуацію в принципі підтримають. Але є серйозна перешкода. Губернатор-гауляйтер Моравії не допускає єврейських таборів праці в його провінції. Підхожа людина, з якою можна обговорити цей складний момент, – можливо, інженер вермахту з відділення Інспекції з озброєння в Троппау на прізвище Зюссмут.

У самому розпалі переговорів Оскара було заарештовано Амона Гьота. Мабуть, хтось на нього доніс. Його відправили до Бреслау й посадили до в'язниці СС, де він чекав слідства і суду. Також заарештували Гелену Гірш, підозрюючи, що вона причетна до обладку Амона. У найближчі місяці її двічі водили до камер під плашувськими бараками СС на допити. Її закидали питаннями про зв'язки Амона на чорному ринку:

хто були його агенти, як працювала ювелірна майстерня у Плашуві, кравецьке ательє, фабрика м'яких меблів. Врешті-решт їй дали спокій. Допитували і Метека Пемпера. Він повівся мудро, не надто багато говорячи про Амона і, звичайно, не про його злочини стосовно людей. Він грав роль нейтрального і добре вихованого друкаря несекретних матеріалів.

Коли Гелену Гірш відпустило СС, вона, працюючи вже на нового коменданта гауптштурмфюрера Бюхера, отримала дружнього листа від Амона: він просив передати йому одяг, трохи любовних романів і детективів і чого-небудь випити.

Тим часом Оскар подався до торговельного міста Троппау до інженера Зюссмута. Він прихопив із собою напоїв і діамантів, але вони йому не знадобилися. Зюсмут сказав Оскарові, що він уже пропонував поставити які-небудь маленькі єврейські табори праці в прикордонних містечках Моравії – хай би постачали товари для Інспекції з озброєння. Зюсмут у своєму кабінеті мав список місць, на яких можна було б розташовувати підприємства, евакуйовані з зони бойових дій. Біля рідного Оскарового Цвіттау було підходяще місце і приміщення.

Оскар поїхав швидко оглянути місце і був у захваті. Він поїхав до Кракова, і йому вже не терпілося цим зайнятися, заплатити за що слід, знову поговорити з Мадрічем. Адже Зюсмут міг знайти місце і для Мадріча.

Тиждень по тому Оскар поговорив із Зюсмутом, а панове в берлінському Комітеті з озброєння дали розпорядження губернаторові Моравії, що зброярське підприємство Оскара буде розташоване в прибудові прядильної фабрики Гоффманів у Брюннліці, біля Цвіттау. Гоффмани та інші партійці Цвіттау вже радились і виносили резолюції проти Оскарового підприємства в Моравії. Такі протести були марними, бо йшли просто до берлінського кабінету Еріха Ланге. Скарги до Троппау перехоплював чесний Зюсмут. Однак на стінах Оскарового рідного міста тут і там висіли плакати: "Не пустимо єврейських злочинців". І Оскар платив усім, кому було потрібно. Зюсмут радив Оскару познайомитися з шефом моравської поліції Отто Рашем. Оскар взяв для Отто діамант.

Оскар уклав так званий підготовчий список і передав його в адміністрацію Плашува. У ньому була понад тисяча імен: і ті, хто працював у таборі при "Емалії", і нові люди. У ньому вже з'явилася Гелена Гірш. І список би ще побільшав, коли б Мадріч погодився переїхати з Оскаром до Моравії. Та Мадріч просто не вірив, що моравський план щось дасть.

У кінці списку Оскара Тіч тепер додав над офіційними підписами прізвища працівників Мадріча. Додалося майже сімдесят імен, які вписав Тіч зі своєї та Оскарової пам'яті. Серед них були і зовсім не кваліфіковані працівники.

Список був не бездоганий, однак новий комендант Бюхер, який перебував на своїй посаді лише для того, щоб згорнути табір, сам не цікавився б, хто там записаний, хіба що звертав би увагу на його чисельність. А от чиновник, який займався персоналом, Марсель Гольдберг, мав змогу трохи почаклувати над документом. В'язні знали, що Гольдберг бере. І Дреснери знали. Юда Дреснер, дядечко Гені – Червоної Шапочки і чоловік пані Дреснер, яку колись подруга відмовилася ховати за стіною, батько юних

Янека і Данки, – цей Юда Дреснер про те знав. Родина пояснювала свою присутність у списку Шиндлера просто: "Він заплатив Гольдбергу". Ювелір Вулкан, імовірно, аналогічним чином вніс до списку себе, дружину і сина.

Польдека Пфедферберга останні пів тора року Шиндлер часто навідував в гаражі й щоразу обіцяв його врятувати. Однак Польдек став таким вправним зварювальником, що керівники гаража, яким була життєво необхідна високоякісна робота, ніколи б його не відпустили. Йозеф Бау, галантний жених, у якийсь момент теж до списку потрапив, сам того не знаючи. Ну а Штерна пан директор записав одразу.

Розділ 32

Оскар цілими днями говорив із бюрократами, цілими вечорами задобрював їх. Крім цих турбот, Оскара хвилювали есесівські слідчі, які заарештували Амона. Одним із пояснень, звідки взялися 80 000 райхсмарок, що їх знайшли слідчі, в Амона було: "Мені їх дав Оскар Шиндлер, щоб я м'якше ставився до євреїв". Так що Оскар водночас тримав контакт із товаришами з Поморської, які могли йому повідомляти, в який бік іде розслідування справи Гьота.

Оскільки табір у Брюннліці буде повністю підпорядкований табору Грьосс-Розен, то Оскар уже домовлявся з комендантом Грьосс-Розену штурмбанфюрером Гассебрюком. Він контролював сто три дочірні табори.

Витрачаючи стільки часу на задобрення, підлецування і паперові справи того тижня, коли згортали Плашув, Оскар просто фізично не міг стежити за Гольдбергом, навіть коли б мав на це повноваження. У кожному разі, як свідчать спогади в'язнів, навіть в останню добу, коли панував хаос і все гуло, Гольдберг сидів посеред усього гармидеру і приймав замовлення. Наприклад, доктор Ідек Шиндель ходив до Гольдберга записувати себе і двох молодших братів. Гольдберг нічого не сказав, а Шиндель нічого не міг дізнатися до п'ятнадцятого жовтня, коли чоловіків із табору погнали до вагонів для худоби, – тоді стало зрозуміло, що ні він, ні його брати не потрапляють до табору Шиндлера. Але вони все одно стали до лав Шиндлерового люду. Тоді Шинделя побили, змусили залишитися з маленькою групою, яка займалася ліквідацією Плашува, а потім їхати до Аушвіцу у вагоні, повному хворих жінок. Їх усіх потім посадять до бараку в одному з кутів табору і залишать помирати. А проте більшість із них через недогляд керівництва табору і перебування поза звичним режимом того місця виживуть.

Генрі Роснер приєднався до людей Шиндлера, але сержант помітив його скрипку і, знаючи, що Амон вимагатиме музики, якщо його випустять, відправив скрипача назад. Тоді Роснер сховав скрипку під одяг, тримаючи верхній кінець грифа під пахвою. Він знову став у шеренгу, і його пропустили у вагон на табір Шиндлера. Були і Перлмани, і давні працівники "Емалії", і Левартови. Насправді, попри старання Гольдберга, до Оскара поїхала більшість тих людей, про яких він просив, хоча траплялися й сюрпризи. Такий розумний чоловік, як Оскар, напевне, не здивувався, виявивши серед мешканців Брюннліцу Марселя Гольдберга власною персоною. Але були й приємніші несподіванки. Наприклад, Польдек Пфедферберг з жінкою. Врятувалася і Гелена Гірш

із сестрою, яку шалено бажала врятувати.

Чоловіків зі списку Шиндлера саджали у вагони на плашувській станції в неділю, 15 жовтня. Жінок мали відправляти ще за тиждень. На поїздку кожному в'язневі видали лише по триста грамів хліба, і на кожний вагон дали по одному відру води. Справляти природну потребу в'язні мусили в кутку вагона, а якщо було занадто тісно, то доводилося все робити під себе. Але в кінці, хай яка буде важка дорога, вони вийдуть біля установи Шиндлера.

Долек Горовиць тримав шестирічного Ричарда на руках. Генрі Роснер намости́в дев'ятирічному Олекові кубло з одягу на підлозі. Їхали три дні. Іноді на станціях дихання замерзало на стінах інеем. Коли приїхали, усіх пригнали на дезінфекцію. Люди голими пішли до табору. То був не табір Шиндлера, а Грьосс-Розен. Ті, хто приплатив Гольдберґу, пожирали його очима, готові вбити, а есесівці в пальтах ходили понад шеренгами, б'ючи нагайкою по сидницях тих, хто особливо помітно тремтів. На плацу людей протримали всю ніч, бо не було вільних бараків. Тільки не дуже рано вранці наступного дня вони опиняться під дахом. Говорячи про ці сімнадцять годин, про холод, який пронизував до кісток, ті, хто вижив, не кажуть, що хтось помер. Можливо, життя під владою есесівців, та й навіть на "Емалії", загартувало їх так, що вони змогли пережити цю ніч.

Близько 11 години наступного ранку їх повели до душових. Перед тим перукарі поголили голови, лобки, пахви. Після душу їм видали смугасті тюремні роби і загнали в бараки. У три бараки напхали 2000 людей. Люди сиділи так щільно, що на підлозі не було вільного місця. Коли ж комусь треба було вийти до туалету, то, навіть коли капо дозволяв, доводилося вилазити з бараку ледь не по головах під лайку сусідів. Посеред одного бараку була кухня, де варили суп із ріпою і пекли хліб. Щодня вони мовчки стояли струнко на Аппельпляці й зберігали тишу десять годин. Ввечері, однак, після роздачі рідкого супу, їм дозволялося погуляти навколо бараку, поговорити. Свисток о 9 вечора був сигналом іти до бараку і спати.

На другий день офіцер СС прийшов на Аппельпляц шукати службовця, який укладав список Шиндлера. Схоже, документ не прислали з Плашува. Тремтячи в грубій в'язничній робі, Гольдберг був приведений до кабінету. Йому наказали надрукувати список із пам'яті. Наприкінці дня він ще не скінчив роботу і, повернувшись до бараку, був оточений людьми, які благали, щоб він записав і їх.

І ось на третій день 800 людей оновленого списку були відокремлені; їх повели на дезінсекцію і знову в душ; у них була змога кілька годин посидіти біля бараків, поговорити, а тоді їх знову повели на станцію. Отримавши по маленькій пайці хліба, вони полізли до вагонів для худоби. Ця поїздка на 1000 миль тривала майже два дні.

Зранку другого дня вони зупинилися в депо Цвіттау. Пасажири вийшли, і їх повели ще сонним містом. У п'яти чи шести кілометрах серед пагорбів вони пройшли залізничну станцію і досягли промислового селища Брюннліц. Попереду в ранковому промінні видніла масивна прибудова фабрики Гоффманів, перетворена на табір праці Брюннліц. До євреїв вийшов Шиндлер.

Розділ 33

Новий табір, як і "Емалію", Оскар побудував власним коштом. Від нього вимагалось поставити навколо голих приміщень прибудови Гоффманів електрифіковану огорожу, зробити нужники, бараки для варти з розрахунку на сотню есесівців, додати есесівські кабінети, шпиталь і кухні. На додачу до цих витрат, штурмбанфюрер Гассебрюк уже заїжджав до нього з Грьосс-Розену на інспекцію і поїхав назад із коньяком, порцеляною і тим, що Оскар називав "ваговим чаєм". Гассебрюк також забрав із собою внесок за інспекцію і обов'язковий збір на "зимову допомогу". У жовтні 1944 року Гассебрюк уже чаклував над документами Брюннліцу. Інспектори, прислані безпосередньо з Оранієнбург'а, також були задоволені. А якщо говорити про речі та обладнання DEF, багато з того ще не доправили; щоб довести все, було потрібно двісті п'ятдесят товарних вагонів. Найбільшим дивом було те, що сам Оскар, не мав узагалі жодних серйозних промислових намірів; у його уяві взагалі не стояла колонка "продаж". Чотири роки тому він приїхав до Кракова, щоб розбагатіти, але тепер у нього геть не залишилося виробничих амбіцій. Та він платив за своїх працівників і йшов на масштабне промислове божевілья. Пані Емілія Шиндлер приїхала з Цвіттау жити з ним у квартирі на першому поверсі. Дехто з людей спочатку гадав, що ж вона подумає, коли зрозуміє, що тут насправді за фабрика, що за табір. Вони не знали, що Емілія теж обережно долучатиметься до допомоги, і то не через послух чоловікові, а з власного бажання. Інґрід приїхала з Оскаром до Брюннліца працювати на новому заводі, але винаймала квартиру за межами табору і була там тільки в робочий час. Стосунки між ними, вочевидь, охололи, і разом з Оскаром вона вже не житиме. Але ворогом вона також не стане, і в наступні місяці Оскар учащатиме до її квартири. Кльоновська залишилась у Кракові. Оскар спілкуватиметься з нею, коли буватиме в Кракові, і вона знову допомагатиме йому, коли будуть неприємності з СС.

Під час своєї мандрівки плашувські жінки спершу потрапили в Біркенау. Ребекка Бау, яка не потрапила до списку, отримала номер, міцна мати Йозефа Бау теж виграла татуювання в абсурдній лотереї Біркенау. З татуюванням можна було залишити Біркенау і переїхати в котрийсь із підпорядкованих Аушвіцу таборів, де в людини був принаймні шанс вижити. А шиндлерівським жінкам татуювання не робили, їм повели до бараку. Жінкам здавалося, що їх кинуто напризволяще. Не знали вони і про те, що прибули до Аушвіцу саме тоді, коли у війні відбувався поступ і таємні переговори між Гімmlером і шведським графом Фольке Бернадоттом задавали їй новий напрям. Центри знищення вже перестали бути таємними, бо росіяни розкопали табір у Любліні і знайшли печі з людськими кістками. Новини про це дізнався весь світ, і Гімmlер хотів пообіцяти союзникам, що євреїв більше не труїтимуть газом. Він видав наказ, та все одно євреїв із Плашува, Терезієнштадту й Італії продовжували труїти до середини листопада. Останнє сортування до газових камер, як вважається, відбулося тридцятого

ЖОВТНЯ.

Жінки з фабрики Шиндлера проходили часті масові медогляди і в жовтні, і в листопаді. Декого відділили в перші дні й направили до бараків, де лежали хворі на останніх стадіях недуги. Згодом жінок переселили до бараку, ближчого до крематоріїв, і вони не знали, йдуть до душі чи до газових камер.

Коли в Брюннліц прибули чоловіки, там були майже самі стіни. Ще не було й нар – нагорі в гуртожитках було навалено соломи. Зате було тепло, тому що приміщення опалювалися з котельні. Інженер Фіндер почав роздавати роботу. Але від самого початку, якщо есесівці не дивились, усе йшло повільно. Темп роботи в Брюннліці став дуже неквапливим. Оскільки Оскар тепер не був стурбований питаннями виробництва, то повільна праця стала помстою в'язнів, такою собі декларацією. Було щось запаморочливе, неймовірне в тому, щоб не працювати гарячково.

Багато в'язнів хвилювалися за своїх жінок. У Долека Горовиця в Аушвіці перебували дружина і дочка. В обох Роснерів – дружини. Пфєфферберг уявляв, як величезне страхіття Аушвіцу вплине на Мілу. Якоб Штернберг і його син-підліток хвилювалися за пані Клару Штернберг. Пфєфферберг пам'ятає, як чоловіки оточили Шиндлера на фабриці і вчергове спитали, де жінки. Він просто сказав: "Визволяю".

Оскар був заарештований утретє. Гестапівці приїхали по нього, та він саме був у Брно, а коли повернувся, його стали розпитувати про зв'язки з Гьотом. Коли гестапівці обшукали валізи Амона, які тримав у себе Оскар, й не знайшли нічого, то вони заарештували Оскара. Оскар попросив дружину, щоб зателефонувала Кльоновській. Емілія знала, що це означає. Кльоновська знову вдасться до свого телефонного трюку, зв'яжеться з Мартіном Плате в Бреслау, людьми генерала Шиндлера і всією важкою артилерією.

Коли Оскара привезли в Краків і вели галереями центрального вокзалу, до них підійшов чоловік на прізвище Гут. То був цивільний інженер із Плашува. Він завжди запобігав перед Амоном, але мав репутацію людини, яка не раз тайкома чинила добро. Може, ця зустріч була й випадковою, але, можливо, Гута спрямувала Кльоновська. Гут дуже хотів потиснути руку Оскарові, закутому в наручники. Один з гестапівців був проти. Інженер виголосив промову на захист Оскара, важливого промисловця.

Оскара посадили на Поморську. Того вечора його провідав гер Гут, приніс йому на таці обід і пляшку вина. Оскар так і не міг точно сказати, чи саме Кльоновська влаштувала цю "випадкову зустріч". Хай там як, але Гут переказав йому, що Кльоновська підняла всіх його друзів.

Наступного дня його допитувала група з дванадцяти слідчих СС, одним із них був суддя-есесівець. Оскар заперечував, що давав гроші, щоб комендант, як написано в протоколі допиту Амона, "м'якше ставився до євреїв". Допитували і на другий день, і на третій, і на четвертий. Ніякої шкоди Оскарові ніхто не завдавав, але слідчі були наполегливі. Нарешті, Шиндлер узагалі мусив заперечити свою дружбу з Амоном. То було нескладно: він у кожному разі глибоко зневажав цього чоловіка. Найбільше Оскарові посприяло в ході допитів те, що насправді він практично не мав власне справ

із Гьотом. Полковник Еріх Ланге і Зюссмут телефонували в Бюро і теж захищали Оскара.

Приблизно на четвертий день один із тих, хто його допитував, прийшов до Шиндлера не запитати про щось, а плюнути на нього. Слина потрапила на лівий лацкан піджака. Поліцай почав кричати на Оскара, обзивав його жидолобом, казав, що він спить з єврейками. За тиждень Оскар відправив через Гута і Кльоновську повідомлення оберфюреру Шернеру. Бюро V так на нього тисне, переказував Шиндлер, що він не певен, чи зможе ще довго захищати колишнього шефа поліції. Шернер покинув свої каральні операції (невдовзі на них він і загине) і наступного ж дня примчав у камеру до Оскара.

Уранці восьмого дня Оскара випустили на вулицю. Він проїхав Краковом у трамваї і пішов на Заблочє на свою стару фабрику, зателефонував Емілії і сказав, що вільний.

На початку листопада Оскар приїхав додому. він був вражений, що жінки з Аушвіцу-Біркенау досі не приїхали.

Коли Оскара випустили з в'язниці, Штерн попросив вжити якихось рішучих заходів щодо жінок, які досі сидять у пастці Аушвіцу.

Коли Оскар був у від'їзді, у Брюннліці сталася жахлива подія. Приїхав інспектор із Грьосс-Розену і став ходити цехами з унтерштурмфюрером Йозефом Ліпольдом, новим комендантом. Вони мали забрати дітей для медичних дослідів доктора Йозефа Менгеле в Аушвіці. Вони забрали Олека Роснера, його двоюрідного братика Ричарда Горовиць, малого Гінтера. За наказами, разом із дітьми треба було забирати й батьків, щоб ті, оскаженівши, не зчинили повстання в філії табору. Тож скрипаля Роснера, Горовиця і Романа Гінтера теж заарештували.

Група батьків і синів їхала з Цвіттау до Катовиць простим пасажирським потягом. Генрі Роснер боявся ворожості пасажирів. Натомість у вагоні до них підійшла якась жінка, пригостила Олека й інших дітей хлібом і яблуками, весь час з викликом поглядаючи на сержанта. Сержант сказав дітям і батькам, що везе їх до Аушвіцу, а звідти повезе жінок на Брюннліц. Така от іронія долі: першими про те, що жінок відпускають з Аушвіцу, дізналися Роснер і Горовиць – чоловіки з Брюннліцу, яких саме везли в Аушвіц. Роснер і Горовиць були в захваті. Вони сказали синам: "Цей добрий пан привезе маму до Брюннліцу!" Роснер спитав унтершарфюрера, чи може він передати листа Мансі, а Горовиць попросив передати записку Регіні. Свої листи вони написали на папірцях, які їм дав унтершарфюрер. У листі Роснер призначав Мансі зустріч на Подгужі в разі, коли вони обоє будуть живі. Коли Роснер з Горовицем склали свої послання, есесівець сховав листи в кишеню форменої куртки.

Настав день, коли плашувських жінок мали везти в Брюннліц. Після душу їх голими повели до бараку квартирмейстера, там їм видали одяг померлих. Маленька, крихка Міла Пфефферберг, яка схудла до тридцяти кілограмів, отримала одяг, пошитий на якусь товсту тітку. Напівмертві, виряджені в лахи, позначені фарбою, вони скакали, дуркували і робили смішні пози, бо раділи, що нарешті поїдуть звідси.

Уже в вагоні Нюся Горовиць побачила крізь дірку свого братика, який би мав бути

зараз в Шиндлера. А поряд братика побачила Олека Роснера. Ньюся розвернулася до матері й потягла її за рукав. Подивилася й Регіна, в її голові прокрутився той самий жорстокий цикл впізнавання, і вона заплакала. І всі теж заплакали. Сержант почув, що у вагоні галасують, відчинив двері, і Мансі й Регіна сказали, що там їхні діти. Жінки вже гадали, що їх розстріляють, але вони отримали листи від своїх чоловіків, а потім здалеку побачили дітей, Долек і скрипаль Роснер теж з'явилися за дротом. Хлопчики показували матерям, що мають татуювання, отже їм нічого не зроблять. Чоловіки та хлопчики мали йти. Мансі й Регіна вдерлися назад до вагона. Поїзд поїхав надвечір.

Жінки в аушвіцькому лахмітті, обстрижені, хворі, охлялі зайшли на фабрику. Але доторкнутися до своїх чоловіків вони не могли. Поки що жіночий гуртожиток був на карантині. Навіть Оскар, за попередженням лікарів, хвилювався, які хвороби вони привезли з Аушвіцу. Емілія займалася лікарнею в Брюннліці, годувала прибулих жінок манною кашею, яку сама варила на власній кухні.

Розділ 34

У Krankenstube працювали лікарі Гільфштейн, Гандлер, Левкович і Біберштейн. Усі вони переймалися через імовірність епідемії тифу. Адже тиф не лише становив загрозу для здоров'я. Він міг стати, відповідно до наказу, приводом закрити Брюннліц. У двох жінок Біберштейн підозрював тиф. Оскар відразу дав розпорядження влаштувати блок боротьби з паразитами: душові, пральня, де можна виварювати одяг, відділ дезінсекції. За те, що епідемії не сталося, Біберштейн був вдячний блокові боротьби з паразитами. Коли відступила й дизентерія, він був вдячний фабричній кухні.

Моше Бейський почав робити для Оскара печатки: генерал-губернаторства, моравського губернатора, печатки, які оздоблювали фальшиві дозволи на вільне пересування, щоб в'язні могли вести вантажівку до Брно чи Оломоуца й привезти звідти хліб, бензин із чорного ринку, борошно, тканину чи цигарки. Леон Зальпетер, краківський фармацевт, який колись був членом юденрату Марека Біберштейна, керував брюннліцьким складом. Там трималися жалюгідні подачки, що їх Гассебрюк пересилав із Грьосс-Розену, а на додачу до них овочі, борошно, крупи, які Оскар добував силою майстерно виконаних печаток Бейського.

Як і в перші місяці свого шлюбу, Оскар і далі був схильний десь бурхливо загулювати і міг по кілька днів не бувати в Брюннліці. Траплялося, що Штерн, який мав розповісти директору про важливі події дня, чекав його цілу ніч. Емілія, мабуть, розуміла, що не кожна відсутність її чоловіка вдома пов'язана з шиндлерівським гуманним шахрайством.

Якось Янек Дреснер став за прес, який чомусь поламався, і його звинуватив німець Шонбрун, що керував виробництвом. Німець сказав Оскару, що той обіцяв працівників—професіоналів, і Дреснера уже хотіли повісити, та Шиндлер усе залагодив, правда, йому довелося вдарити при всіх Янека і насварити. Пізніше Дреснер скаже, що в Брюннліці, напевне, життя в'язнів підтримувалося серіями майстерних імпровізацій — настільки раптових, що вони здавалися чимось майже надприродним. Ну а коли вже казати правду, то весь Брюннліц — і сам табір, і його промислова діяльність — являли

собою буквально суцільну карколомну авантюру.

Розділ 35

А фабрика ж нічого не виробляла. "Жоднісінького снаряду!" – хитаючи головами, визнають в'язні Брюннліцу. Жоден вироблений там сорокап'ятиміліметровий снаряд не можна було використовувати, жоден ракетний корпус. На Заблочі емалевої продукції за все існування фабрики було вироблено на шістнадцять мільйонів райхсмарок. За той самий час у зброярському відділі "Емалії" було вироблено снарядів на півмільйона. Оскар пояснює, що в Брюннліці "з огляду на відмову від виробництва емальованого посуду" узагалі про якісь масштаби виробництва навіть говорити не випадало. Виробництво зброї, за його словами, зіткнулося з "початковими труднощами". Але насправді за брюннліцькі місяці він спромігся на одну вантажівку "деталей боеприпасів" на тридцять п'ять тисяч райхсмарок.

Пояснювати все "початковими труднощами" ставало дедалі небезпечніше. Небезпека Оскарової імітації виробництва полягала не лише в тому, що це псувало його репутацію в міністерстві озброєння. Це сердило керівників інших підприємств. Адже система фабрик була фрагментована: на одній виробляли корпуси снарядів, на другій детонатори, на третій додавали вибухівку і збирали все до купи. Корпуси, вироблені в Брюннліці, завжди відбраковувалися під час контролю якості.

Згодом сталося таке. Штерн із Метеком Пемпером уранці 28 квітня 1945 року були в кабінеті Оскара. Того ранку всі в'язні, як потім виявилось, перебували у величезній небезпеці: їх усіх прирік на смерть штурмбанфюрер Гассебрюк. Оскар відзначав свій 37-ий день народження, з цієї нагоди було вже відкорковано коньяк. А на його столі лежала телеграма, у якій йшлося про те, що Оскарові корпуси для протитанкових мін не змогли пройти жодного випробування якості. Їх неточно відкалібрували, не загартували за правильної температури, так що вони всі потріскалися під час випробувань. Оскар від тієї телеграми просто-таки прийшов в екстаз, передавав її Штернові з Пемпером, щоб і вони прочитали. Оскар сказав: "Тепер я знаю, що жодного бідолаха моя продукція не вбила!"

Як же Оскар протримався весь цей час, усі ті сім місяців до дня свого народження? Люди Брюннліцу пам'ятають цілу серію інспекцій і перевірок. Оскар усіх підкупляв, споював, а інколи видавав чужу продукцію за свою. Брюннліц продовжував своє існування завдяки спритності рук Оскара.

Після того як Шиндлер побував на Поморській, Ліпольд, Гоффман і голова районного комітету партії написали листи всім можливим чиновникам, скаржачись на Оскара. Зюсмут розповів Шиндлерові про гори листів зі скаргами, що надходять до Троппау. Тож Оскар запросив Ернста Гана до свого Брюннліцу. Ган був другою особою в бюро головного берлінського штабу, який відповідав за обслуговування сімей есесівців. Ган узяв із собою свого друга дитинства Франца Боша. Запросили на обід і Ліпольда. Уранці по тому, розповідають, Оскар весело їхав через Цвіттау в цьому блискучому берлінському товаристві. Місцеві нацисти стояли на тротуарах і зигували цьому цвіту Райху, коли машина проїжджала повз них.

Вгамувати Гоффмана було не так просто, як решту. Триста жінок Брюннліцу, як відзначав Оскар, "не мали можливості працевлаштування". Багато з них цілими днями плели з ниток, що залишилися від попередньої фабрики. Узимку 1944 року для людей, єдиним одягом яких була смугаста форма, плетіння було не рукоділлям від неробства. Однак Гоффман надіслав офіційну скаргу до СС щодо тієї вовни, яку шиндлерівські жінки покрали з його ящиків у прибудові. Він вважав, що це скандал і викриття істинної діяльності так званої зброярської фабрики Шиндлера.

Гоффманову скаргу, на щастя, притримав полковник Еріх Ланге, до якого подзвонив Оскар і попросив про послугу. Ця міцна домовленість обійшлася Оскарові у вісім тисяч райхсмарок,

Протягом зими Оскар облаштував незалежний арсенал. Той невеличкий склад містив карабіни й автомати, трохи пістолетів, ручних гранат. Коли Оскар добув зброю, він призначив Урі Бейського, брата спеціаліста з печаток, наглядачем арсеналу. Емілія теж йому симпатизувала, навіть довірила йому ключ від їхньої квартири. Вибравши невелику групу в'язнів для тренування, Урі водив їх по одному на склад Зальпетера і вчив поводженню з гвинтівкою "Gewehr 41W". Було сформовано три загони по п'ятеро людей.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 36

Старі Оскарові товариші по чарці, у тому числі Гьот і Бош, часто вважали Шиндлера за жертву такого собі єврейського вірусу. Випадок лейтенанта Зюссмута вони б навели як найбільш характерний приклад зараження. Адже з мовчазної згоди Оскара і Зюссмута протягом зими 1944–1945 років ще 3 000 жінок з Аушвіцу групами по 300–500 людей було переведено в дрібніші табори в Моравії. Оскар залучив свій вплив, домовився щодо продажів, позолотив ручку кому треба. Зюссмут подбав про відповідні папери. Нині на текстильних фабриках Моравії бракувало робочої сили, і не всі господарі підприємств аж так не хотіли бачити євреїв, як Гоффман. Але в таких дрібних сільських установах більшість в'язнів уникнуть наказів знищення, які почнуться з весною у великих таборах.

Але коли вже Зюссмут заразився єврейським сепсисом, то в Оскара Шиндлера хвороба розвивалася бурхливо. Через Зюссмута Оскар найняв ще 30 працівників по металу. Звичайно, виробництво його вже не цікавило. Але, поглянувши на ситуацію збоку, він розумів, що коли фабриці треба буде доводити своє право на існування перед Секцією D, буде потрібно мати більше кваліфікованих працівників.

Один із тих тридцяти металообробників, Моше Генігман, залишив спогади про свій несподіваний порятунок. Невдовзі після Різдва 10 000 в'язнів з каменоломень Аушвіцу-III колоною повели до Грьосс-Розену. Можливо, хтось із організаторів вважав, що коли їх приведуть у Нижню Силезію, то розподілять між тамтешніми таборами при фабриках. Ніхто не звернув увагу на лютий мороз тієї зими і не подумав, як і чим

годувати колону. Тих, хто шкутильгав чи кашляв, на початку кожного етапу виводили з колони й розстрілювали. Із тих десяти тисяч, стверджує Генігман, залишилося 1200 людей. Групу розмістили в казармах СС неподалік Ополя. Комендант того місця опитав в'язнів і склав список кваліфікованих працівників. Але щодня відбраковували й розстрілювали ослаблених. Коли назвали Генігмана, то його, однак, посадили ще з трьома десятками людей у вагон і відправили до Брюннліцу.

У 1963 році доктор Штейнберг у Тель-Авіві засвідчить іще один акт шаленої, заразливої і безсумнівної щедрості Оскара. Табір, в'язнем якого був Штейнберг, був одним з численних таборів, розкиданих між гір. То був табір Люфтваффе, де виробляли якісь деталі літаків. Там жило 400 в'язнів. Умови життя були дуже погані. Почувши про брюннліцький табір, Штейнберг якось зумів добути собі перепустку і винайняти фабричний транспорт, щоб з'їздити до Оскара. Він описав Шиндлерові відчайдушні умови табору Люфтваффе. Оскар запросто погодився поділитися дечим із запасів брюннліцьких складів. Штейнберг регулярно приїжджав по харчі.

Крім викупу жінок з Аушвіцу, проте, найбільш масштабною подібною акцією став порятунок в'язнів Ґолешува. Ґолешув був каменоломнею і цементним заводом у межах Аушвіцу-III, там розташовувалось есесівське підприємство DEST. Як це було і в історії з тридцятьма працівниками по металу, протягом січня 1945 року жахливі князівства Аушвіцу розформовували, і посеред місяця 120 працівників каменоломень посадили у два вагони для худоби. Ця подорож була така сама тяжка, як усі подібні, тільки закінчилася краще, ніж більшість із них. Варто відзначити, що, як і людей з Ґолешува, майже всіх із Аушвіцу того місяця кудись везли. Долека Горовиця відправили до Маутгаузену. Але малого Ричарда залишили на місці разом з іншими малими дітьми. Потім його знайдуть росіяни в Аушвіці, звідки вже на той час повтікають есесівці, і цілком слушно стверджуватимуть, що його та інших дітей затримали там для медичних експериментів. Генрі Роснера і Олека повели з Аушвіцу колоною майже на п'ятдесят кілометрів; тих, хто відставав, розстрілювали. У Сосновці їх напхали в товарні вагони. Сім днів поїзд їхав до Дахау, і за той час померла половина попутників у вагоні Роснерів.

Для в'язнів Ґолешувських каменоломень дорога була ще тяжчою. Залізнична накладна на два їхні вагони, яка зберігається в архівах "Яд Вашему", показує, що їх везли без їжі понад десять днів, а двері вагону примерзли й були зачинені. Процес нищення лютував у свої останні дні. Їх тримали у вагонах на станціях, чіпляли новий паровоз, везли ще вісімдесят кілометрів, знову відчіпляли. Їх лишали у вагонах перед брамами таборів, де коменданти відмовляли їм з тієї простої причини, що тепер ці люди не мають промислової цінності. Під ранок наприкінці січня їх відчепили від паровоза і залишили на рейках біля Цвіттау. Оскар стверджує, що йому зателефонував друг і повідомив, що з вагонів чути, як там шкребуться і кричать люди.

Того ранку стояв лютий мороз. Польдека Пфедферберга зварювальним начинням повирізав з вагонів двері, лід на яких був міцний, як залізо. Те, що відкрилося очам людей Шиндлера, коли вагон відчинився, описати важко. У кожному вагоні посередині

лежала гора скрижаних трупів з дико переплетеними руками й ногами. Ті сто людей, які залишилися в живих, скидалися на скелети. Як потім виявилось, ніхто з них тоді не важив більше за 35 кілограмів. Оскара на станції не було. Він був на фабриці, де на території цехів готували теплий куток для ґолешувських прибульців. Шиндлер випросив у Ліпольда дозвіл прийняти тих людей. У цехах їх позагортали в ковдри і поклали на соломі. З директорської квартири вийшла Емілія, за нею двоє в'язнів тягли здоровенне відро каші. Лікарі оглянули обморожених і прикинули, скільки потрібно мазі, щоб їх лікувати.

Ті покручені трупи, які було винесено з товарних вагонів, здавалися вже не людськими тілами. Їх було поховано на унікальному єврейському цвинтарі в Дойч-Білау, який організував Шиндлер. Щоб тримати ділянку під єврейський цвинтар в порядку на випадок майбутніх потреб, Оскар найняв унтершарфюрера СС середніх років і заплатив йому завдаток. Емілія змогла домовитися з різними знайомими Оскара – і привезла до Брюннліцу мазі від обмороження, сульфаніламідів й навіть вітаміни, що їх Біберштейн і не сподівався добути.

Тієї зими на фабрику Оскара приїхав Амон Ґьот. Його саме випустили з в'язниці. Суд СС звільнив його з бреславської тюрми з огляду на діабет. Він пожовк від хвороби й посірів від тюрми. Гелену Гірш наче громом ударило: вона була ладна крізь землю провалитися. Але інші люто шипіли йому вслід, а хтось із чоловіків перехилився через верстат і плюнув. Гер директор люб'язно поводив Амона своєю фабрикою, і коли вони обходили цехи, колишнього плашувського коменданта зустріли ще менш привітно. Хоча СС і випустило Амона з в'язниці, розслідування в його справі тривало. Суддя СС приїжджав до Брюннліцу знов-таки допитати Метека Пемпера щодо розпоряджень Амона. До початку допиту комендант Ліпольд прошепотів Пемперу, що хай той краще поводить розважливо, бо суддя захоче забрати його в Дахау і стратити там, коли він розповість усе, що знає. І Пемпер мудро постарався переконати суддю, що його робота в адміністрації Плашува була не такою вже й важливою.

Розділ 37

37-ий день народження Оскара святкував і сам директор, і всі його в'язні, які отримали по три чверті кіло білого хліба в честь свята. Хоча всі згадують той день як радісний, по правді, підстав для веселощів було небагато. Минулого тижня прийшла довга телеграма від гера коменданта Гассебрюка з Грьосс-Розена у Брюннліц до Ліпольда: там були вказівки, що робити з населенням табору, якщо до нього наблизяться росіяни. За телеграмою, мало відбутися остаточне сортування. Старих і всіх тих, хто затримуватиме марш, вимагалось розстріляти одразу, а здорових – етапувати в бік Маутгаузену.

Оскар вирішив донести на Ліпольда. Напередодні своїх уродин Оскар надіслав низку конфіденційних скарг до Гассебрюка щодо поведінки гера коменданта. Оскар побував у Брно у впливового шефа поліції Раша і виклав йому ті самі звинувачення на адресу Ліпольда. Якось Оскар підпоїв Ліпольда і той кричав, що перевісить усю жидовню Шиндлера. Наступного дня Оскар доклав, що Ліпольд п'яний бігає фабрикою,

кричить на всіх і погрожує розправою на місці. Через 10 днів після дня народження Оскар пообіцяв своїм працівникам, що життя триватиме. У промові Шиндлера були дві великі обіцянки. По-перше, тиранія добігає кінця. Він звертався до есесівців, що тут були, як до тих, хто теж був поневолений і бажав свободи. Друге, що він обіцяв, – залишитися в Брюннліці, доки проголосять кінець ворожнечі. В'язням, як і в минулих промовах, він обіцяв майбутнє.

Але Оскару на душі було не так уже й легко. Згодом він признався, що тоді переймався, що робитимуть із Брюннліцом війська, які відступатимуть через околиці Цвіттау. Також Оскар хвилювався, що неподалік Брюннліцу зупинилися якісь власовці.

Через два дні після Оскарово доносу Ліпольда перевели до піхотного батальйону Ваффен-СС біля Праги. Так що, залишаючи Моцека виконувати обов'язки коменданта, Йозеф Ліпольд пішов воювати.

Щовечора, слухаючи новини ВВС, Оскар заспокоював себе тим, що війна може скінчитися ще до того, як росіяни дійдуть до околиць Цвіттау. Найближчі до Оскара люди серед в'язнів складали лист івритом з поясненнями, хто такий Оскар і що він зробив. Такий лист міг стати в пригоді, коли показати його американським військовим, серед яких було не лише чимало євреїв, а навіть польові рабини. Отже, вважали життєво важливим, щоб гер директор якось пробився до американців.

У вівторок 8 травня війна закінчилася. Оскар розбудив Емілію, безсонного Штерна теж погукали до кабінету святкувати разом із директором.

У ці неспокійні два дні між проголошенням миру і його сповненням один із в'язнів, ювелір на прізвище Ліхт, робив подарунок для Оскара. Всі знали, що він буде тікати. Виникла думка влаштувати директорові гідні проводи, і готуванням їх зайнялося найближче оточення Оскара: Штерн, Фіндер, Гарде, Бейські, Пемпер. Пан Єрет зняв свій золотий міст. Коли б не Оскар, сказав він, ця штука однаково дісталася б есесівцям. Лежали б мої зубки десь на їхніх складах укупі з золотими іклами яких-небудь невідомих добродіїв з Любліна, Лодзі та Львова. Ліхт розплавив золото й опівдні 8 травня вже гравіював усередині каблучки напис івритом. То були слова з Талмуду, що їх Штерн цитував Оскарові в Бухгайстеровій конторі в жовтні 1939 року: "Той, хто рятує одне життя, рятує цілий світ". В одному з фабричних гаражів в'язні відчіпляли оббивку під стелею і на внутрішній частині дверей Оскарового "мерседеса", ховаючи тут і там торбинки з діамантами, якнайакuratніше, щоб нічого не стирчало.

Ввечері Оскар звелів комендантові зібрати в цеху всіх в'язнів. Знов-таки, німецькі інженери й секретарки, які вже мали плани втечі, були присутні також. Серед них стояла й Інґрід, колишнє кохання Оскара. Як і під час Оскарової святкової промови, озброєна охорона стояла під стінами великого залу. Війні залишалося майже шість годин, а есесівці давали присягу не складати зброї в жодному разі. Шиндлер говорив, що в'язні – спадкоємці нової доби; і що всі решта – есесівці, він сам, Емілія, Фухс, Шонбрун – тепер мають рятуватися. Він запрошував есесівців залишати це місце, а в'язнів – мирно їх відпустити. Оскар просив своїх працівників діяти людяно і праведно, а справедливість хай вершить суд. Гер директор буквально казав: "Дякую, що

допомогли мені пошити систему в дурні". Його промова переходила з теми до теми. І нарешті, Шиндлер запропонував трьома хвилинами мовчання згадати незліченних жертв, які загинули в ці жорстокі роки. Коли збіг час мовчання, есесівці швидко пішли. Шиндлерові піднесли викувану Ліхтом каблучку. Оскар показав напис Емілії і попросив Штерна його перекласти.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Розділ 38

Польдек Пфефферберг разом із в'язнем на ім'я Юзек Горн роззброїли коменданта Моцека, і він пішов додому. В'язні отримали зброю від гарнізону. Коли пробило північ, жодної есесівської душі в таборі вже не було видно. Оскар викликав до свого кабінету Банкера і дав йому ключ від одного особливого складу. То було вісімнадцять вантажівок курток, уніформ, матеріалу для теплої вовняної білизни, а також п'ять мільйонів катушок ниток і багато взуття. Під час ритуалу передачі цінного ключа Банкереві Оскар разом з Емілією вбралися в смугасті роби в'язнів. Коли він вийшов у такому вигляді надвір попрощатися, усі подумали, що це просто легковажний маскарад, так що вони зможуть спокійно перевдягтись у звичайний одяг при зустрічі з американцями. Але з того, що вони вдяглися в ці грубі роби, все одно не виникало бажання так уже сміятися. Шиндлер у найглибшому розумінні слова назавжди залишиться заручником Брюннліцу й "Емалії". Їхати з Оскаром і Емілією викликалися восьмеро в'язнів. Усі були дуже молоді, але серед них була і пара – Ричард і Анка Рехени. Найстаршим серед цих вісьмох був інженер Едек Ройбінський, але і той був на десять років молодший за Шиндлерів. Згодом він розповість про цю химерну подорож. Емілія, Оскар і шофер мали сидіти в "мерседесі", усі решта – у вантажівці, навантаженій харчами, цигарками й напоями як мінною валютою.

"Мерседес" рушив, вантажівка за ним. Усі занадто хвилювалися, щоб якимось урочисто попрощатися, але лист, у якому йшлося про заслуги Оскара та Емілії, підписаний Штерном і Зальпетером, Шиндлерам вручили. Штерн та інші залишилися стояти у дворі.

Протягом наступного дня роздавали вміст флотського складу. Величезні рулони вовняної тканини ділилися на відрізи. Моше Бейський стверджує, що кожному в'язневі дісталось по три метри плюс повний комплект білизни і по кілька катушок ниток.

Оскар із компанією перші години їхали у хвості колони вантажівок вермахту. Опівночі такі ризиковані переїзди ще були цілком виправдані, ніхто не тривожив пасажирів "мерседеса". Позаду було чути, як німецькі інженери підривають динамітом військові споруди.

Згодом їх зупинили чеські партизани. Оскар почав грати роль утікача з концтабору. Машини Оскара були поставлені на площі перед штабом Червоного Хреста, а Оскар, Емілія та їхні восьмеро попутників забрали свій невеликий багаж і пішли спати в незамкнених камерах у поліцейському відділку. Коли вранці вони повернулися, то

побачили, що обидві машини розпотрошили. Діамантів уже не було.

Компанія залишилася без транспорту, але звідти на південь їхав потяг на Капліце, і вони, досі у своєму смугастому одязі, на нього сіли. Ройбінський стверджує, що вони проїхали "до лісу, а тоді пішли пішки". Десь у тих прикордонних лісах, на північ від Лінца, вони зустріли піхотну батарею: солдати марширували на північ колоною по двоє. Втікачі розповіли, що Оскар – гер директор, а вони самі євреї. Командир сказав не рухатися і поїхав. Через пів години прийшла група єврейських піхотинців і польовий рабин. Вони були дуже збуджені й не приховували своїх емоцій. Кинулися обіймати всіх, у тому числі й Оскара з Емілією. Після бурхливого привітання Оскар дістав свій лист, рабин прочитав його і розплакався. Компанія Шиндлера прогостювали два дні на австрійському кордоні в полкового командира і рабина, потім поїхали до міста Лінц у Верхній Австрії.

На третій день табір у Брюннліці було звільнено, і зробив це лише один російський офіцер. Він під'їхав верхи на звичайному поні. Офіцер виголосив російською щось ніби типову промову радянського визволителя. Вони можуть тепер іти до міста і пересуватися, куди захочуть. Згодом виявилось, що офіцер – єврей. Він сказав, що був недавно у Кракові – там євреїв немає. За порадою росіянина, в'язні Брюннліцу нарешті вийшли за браму, щоб уперше обережно зустрітись із зовнішнім світом. Данка Шиндель вийшла назовні наступного дня після звільнення і піднялася на лісисту гірку за табором. Гольдберг теж вийшов рано: може, взагалі першим – подався по свої краківські багатства. Він потім чимшвидше емігрує до Бразилії. Більшість старших в'язнів залишилася в таборі.

Тепер росіяни в'їхали до Брюннліца, офіцери розквартирувалися у віллі на горі над селом. Вони привезли до табору тушу коня: в'язні жадібно їли м'ясо, декому воно здавалося навіть занадто ситним після харчування хлібом, овочами й кашею від Емілії.

Міля Пфедферберг вперше прийшла до села. Коли вона вийшла на площу, чеський партизан зупинив двох молоденьких судетських німкенів і змусив їх роззутися, щоб Міла, яка мали лише дерев'яні шкарбуни, могла вибрати собі кращу пару взуття. Міла зашарілася, знічена таким поведженням, і, сівши на хідник, вибрала котрісь із черевиків. Партизан віддав Міліні шкарбуни хазяйці тих черевиків і пішов далі. Тоді Міла розвернулася, догнала ту дівчину і повернула їй взуття. Німкеня, згадує Міла, навіть не подякувала.

Сидіння в Брюннліці нічого не давало, тож за тиждень в'язні почали залишати табір. Дехто, чиї сім'ї були знищені, подався просто на захід, не бажаючи повертатися до Польщі. Дреснери пішли через Моравію і Богемію до Німеччини. Мансі Роснер повернулася на Подгуже, де вони з Генрі домовилися зустрітись. Сам Генрі Роснер з Олеком добралися в Мюнхен. Мансі почула про те, що Генрі лишився живий, від двоюрідної сестри, котра зайшла в кімнату на Подгужі, яку, чекаючи, винаймала Мансі. Регіна Горовиць з Нюсею три тижні діставалися з Брюннліцу до Кракова, а тоді стали чекати на Долека. Коли він приїхав, вони стали шукати Ричарда і таки знайшли.

Групу Оскара повезли до Нюрнберга, великого центру, де збирали колишніх в'язнів

таборів. Восьмеро молодих в'язнів хотіли, коли це можливо, перевезти Шиндлерів через швейцарський кордон, на той випадок якщо раптом почнеться якесь насильство проти німців.

Згодом втікачі добралися Швейцарії, та їх зловила швейцарська поліція. Всіх відправили назад на французький бік, де їх одразу обшукали, відвезли до колишньої німецької в'язниці, де позамикали в окремих камерах. Ройбінський розумів: тепер усіх підозрюють, що вони – колишні охоронці концентраційного табору. Їх допитували кожного окремо про їхню подорож, про цінності, що в них знайшли. Самі Шиндлери достатньо знали про юдаїзм, щоб пройти очевидний культурний іспит. Але манерами і статуєю Оскар не дуже скидався на недавнього в'язня СС.

Едека Ройбінського, як головну особу в гурті, допитували особливо часто, і на сьомий день його ув'язнення він, прийшовши в кімнату для допиту, виявив там ще одного чоловіка в цивільному, який розмовляв польською, – той мав перевірити, чи справді Ройбінський з Кракова. У Ройбінського раптом здали нерви, він заплакав і розказав усе як було, живою польською. Тоді по одному викликали всіх решту, їм наказували розповісти їхню версію польською. Коли пізно вранці покази почали збігатись, усю групу, у тому числі Шиндлерів, зібрали в кімнаті для допитів – і обидва слідчі стали їх обіймати. Шиндлера, Емілію і євреїв звільнили. Вони перебралися до Констанца в готель за кошт французького військового уряду.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Епілог

Оскар з Емілією прибули до Мюнхена. Якийсь час вони жили на квартирі з Роснерами, бо Генрі з братом почали грати в мюнхенському ресторані й навіть досягли скромного добробуту. Один із колишніх в'язнів, зустрівши Шиндлера в маленькій тісній квартирі Роснерів, був вражений його порваним піджаком. Звичайно, всі його краківські й моравські статки конфіскували росіяни, а залишки коштовностей вимінювалися на їжу і напої. Коли до Мюнхена прибули Файґенбауми, вони зустріли його останню на той момент коханку, єврею, яка пережила не Брюннліц, а якийсь гірші табори. Багатьом гостям у квартирах, що їх Оскар винаймав, хоч як поблажливо вони ставилися до героїчних слабкостей Оскара, було незручно за нього перед Емілією.

Злі язики потім стверджуватимуть, що в ті часи для будь-кого, хто займався концтаборами, було мудрим рішенням триматися єврейських друзів заради свого захисту. Але цей зв'язок не був інстинктивною хитрістю. "Євреї Шиндлера" стали його сім'єю. Разом із ними він почув, що Амона Ґота передали в руки нового польського уряду і судили. Там був і Метек Пемпер, який видав повний список злочинів Амона. За ним говорили й інші, серед яких були доктор Біберштейн і Гелена Гірш, які мали докладні й болісні спогади. Амона засудили на смерть і повісили. Перед смертю він крикнув: "Хайль Гітлер!" Ліпольда теж повісили за давніші вбивства в Будзині.

Мабуть, Оскар уже міркував про фермерство в Аргентині, про вирощування нутрій.

Шиндлер зберіг ті самі чудові комерційні інстинкти, які привели його в 1939 році до Кракова. Грошей у нього не було, але Об'єднаний розподільчий комітет, якому Оскар надсилав звіти під час війни і де його добре знали, радо йому допоміг. У 1949 році вони добровільно передали йому 15 тисяч доларів США.

Відпливаючи до Аргентини, він узяв із собою з півдужини сімей своїх євреїв, оплативши проїзд багатьом із них. Разом з Емілією вони завели ферму неподалік Буенос-Айреса і займалися нею майже десять років.

У ті часи зазнали краху багато нутрієвих ферм, і в 1957 році Шиндлери збанкрутували. За рік Оскар поїхав до Німеччини, залишивши Емілію в Аргентині. Винаймаючи маленьку квартирку у Франкфурті, він шукав капіталу, щоб купити цементний завод, і можливості отримати велику компенсацію від міністерства фінансів Західної Німеччини за втрату свого майна в Польщі й Чехословаччині. Із того майже нічого не вийшло.

Цементний завод Шиндлера запрацював завдяки капіталам Об'єднаного розподільчого комітету і "позичкам" від декого з євреїв Шиндлера, які змогли добре влаштуватися в повоєнній Німеччині. Завод протримався недовго. У 1961 році Оскар знову збанкрутував. Того року, почувши про його проблеми, ізраїльські "євреї Шиндлера" запросили його в гості своїм коштом. У польськомовній пресі Ізраїлю з'явилося оголошення: усіх колишніх в'язнів концентраційного табору Брюннліц, знайомих з "німцем Оскаром Шиндлером", просили звернутися до газети.

У Тель-Авіві Оскара захоплено вітали. За ним юрбою ходили повоєнні діти його колишніх в'язнів. Того року судили Адольфа Айхманна, і візит Оскара до Ізраїлю збурих цікавість міжнародної преси. Напередодні судового процесу кореспондент лондонської "Daily Mail" написав статтю, порівнюючи діяльність цих двох людей, і в передньому слові до неї процитував клопотання "євреїв Шиндлера" про допомогу Оскарові: "Ми пам'ятаємо лихоліття Єгипту, ми не забуваємо Амана, ми не забуваємо Гітлера. Та, пам'ятаючи кривдників, ми не забуваємо праведників. Не забуваймо про Оскара Шиндлера".

Першою вшанувала Оскара міська влада Тель-Авіва. На його п'ятдесят третій день народження йому відкрили меморіальну дошку в Парку Героїв. На ній написано, що він є рятівником 1200 в'язнів концтабору Брюннліц і. Через десять років у Єрусалимі його проголосять Праведником – цей титул є особливою ізраїльською відзнакою, заснованою на давньому уявленні цього народу, що поміж багатьох неправовірних Бог Ізраїлю завжди тримає, як закваску, праведних людей. Оскара також запросили посадити ріжкове дерево на Алеї Праведників, що веде до музею "Яд Вашему". Дерево й сьогодні там росте, позначене табличкою, серед інших дерев, посаджених Праведниками. Є там і дерево Юліуса Мадріча, який незаконно годував своїх працівників, дерево Раймунда Тіча, управителя Мадріча в Плашуві.

Та на вулицях Франкфурта на нього дивилися косо, кидали в нього каміння, якісь робітники сміялися з нього й казали, що його слід було спалити разом з євреями. У 1963 році він ударив кулаком робітника фабрики, який обізвав його жидолюбом, і той

подав на нього в суд за напад. У місцевому суді, на найнижчому рівні судової системи Німеччини, Оскар вислухав від судді нотацію і був змушений заплатити за моральну шкоду. Через ці приниження він дедалі більше залежав від тих, кого колись урятував. Ті були для нього єдиною душевною і матеріальною підтримкою. Решту життя він по кілька місяців на рік проводив із ними, гарно і почесно живучи в Тель-Авіві та Єрусалимі, безкоштовно обідаючи в ресторані. Урешті він усе одно повертався до тісної квартири в кількох сотнях метрів від центрального вокзалу Франкфурта.

Щороку Оскар підтримував зв'язки зі своїми євреями. Це була така сезонна річ – півроку метеликом в Ізраїлі, півроку черв'яком у Франкфурті. У нього постійно були грошові проблеми. Тель-авівський комітет, членами якого, знов-таки, були Іцхак Штерн, Якоб Штернберг і Моше Бейський, і далі продовжував лобіювати гідну пенсію для Оскара в уряді Західної Німеччини.. Першою офіційною реакцією німецького уряду став, однак, хрест "За заслуги" у 1966 році, з 1968 року йому почали виплачувати пенсію в двісті марок на місяць. Через три місяці пенсіонер Шиндлер отримав папський орден Святого Сильвестра від єпископа Лімбурзького.

На свій день народження у 1967 році він дав конфіденційні покази про багатьох з персоналу концтабору Плашув. Тільки про одну людину зі списку міністерства юстиції Оскар охоче говорить загалом добре. То інженер Гут, який допоміг йому під час арешту.

Коли Шиндлер перейшов шістдесятирічну межу, він почав працювати на організацію "Німецькі друзі Єврейського університету". Це заняття йому дали після клопотань тих "євреїв Шиндлера", які намагалися знайти новий сенс життя для Оскара. Він також долучився до розробки схем подорожей німецьких та ізраїльських дітей за обміном. Незважаючи на вже ослаблене здоров'я, він і далі жив і пив, як замолоду. Він закохався в німецьку модель на ім'я Аннемарі, яку зустрів в єрусалимському готелі "Цар Давид". Вона стане емоційно незамінною людиною для Шиндлера в його пізні роки. Його дружина Емілія і далі жила без жодної його фінансової підтримки в маленькому будиночку в Сан-Вінсенте, на південь від Буенос-Айреса. У документальному фільмі, знятому німецьким телебаченням у 1973 році, вона без тіні образи покинутої дружини розповідає про Оскара в Брюннліці, про те, що сама робила там.

У жовтні 1974 року Оскар упав у своїй маленькій квартирі коло франкфуртського вокзалу і помер дев'ятого жовтня в лікарні. У його заповіті було сказано те, про що він уже казав багатьом євреям – щоб його поховали в Єрусалимі. Шиндлера поховали на Латинському цвинтарі Єрусалима. Мине ще місяць, і тіло Оскара в цинковій труні пронесуть вузькими вуличками Старого Єрусалима на католицький цвинтар, з якого на південь видно долину Гінном, що її називають Геєнною в Новому Заповіті.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу